

U10H2
1940 1-8.

Qazaqstan LKCS Ortalyq Komitetjnj valalar usjn aйна vjr tet съqарь tūratьп kerkem-adeviet сurnalь Журнал „ПИОНЕР“ орган ЦК ЛКСМК, 2 й год издания.

СҮМЬСТЬ СТАХАНОВСА JСТЕIJK

1935 ғылдың ақпсының 30 нан 31 не айналған туньнде Донның завоісггj Алексеi Стаханов вукjл әлемдj таңдан-дырарлықтай зор керемет js көсеттj. ОI Nikonor-Vostok ucaskасындақь сахтақа тystj de vjr smende, ves са-дат, қығьқвес минуттың ісінде 102 тонна көмjр қазьр съqарды. Оқан деіjn ең қақсь деп саналатын завоісгк-тер көмjрдj вjрқымен қазқанпның өзінде de 7 мен 14 тоннадан артық көмjр съqара алмайтын edj, ал, кенет-тен, советтjң қарарайыт vjr қас ада-мь 102 тонна көмjрдj, темjр қолдың алты вагонjне симаитын көмjрдj съ-қарқанда оның кереметтj қимылына әлем таң қалмай тұра ала ма?

Бұл вукjл адам валасы еңбегjнjң тарихында болмақан иақиқа edj. Ел-жмздjң қатарлы vjr сүмьссы ойда қоқ кереметтj қолмен қасар вердj. Бұл қондегj қылымқа jгь қаңалық кjр-гjздj. Өйткенj, вjрде vjr тау іңенегj, вjрде vjr тау jsjнjң профессор, вjр адам vjr smende мұндаi көмjрдj съqарды деп оилақан да қоқ edj.

Адам валасы ежелгj тарихынан бер қарай, қер қазу қапа одан қымбат қазына съqарумен әрекеттенген. Оның өзj талаi вьлннан ауьсьр, талаi қап өмjрjң қер астында сүмьс jстеумен өткjзген. Қараңқы уңгjрде қара тас-тай көмjрдj қазьр, веинеттесде, оның игjлjгjн, қызық асық дьпiede, еңбек өтпей вos қатқан вjреулер көр-ген. Сахты сүмьс ең ауьр сүмьс саналақан. Оқан қаңа әдjs тұдыру — тек кабинетте отьратьп профессорлар-дың қана jsj болқан. Қер астында сахторқа қаңалық қасан, қаңа әдjs тұдыру усjn ол заманда ес қандаi қақдай болмақан. Ал, Алексеi Ста-хановтың қасақан кереметj тек еңбек азат, тұрмыс көңjлдj elde, Lenin — Stalin партиасы васылық өтjр, қолма-қол ақы айтьр, қон көсетjр отьрқан elde қана туы мүмкjн edj.

Стаханов не jstedj? Ең әуелj кө-мjрдj завоісгктjң өзj қазды, завоіды

өзj векjтjр отьрды, вұл kezde оның тамаса механизмj, вjгь вальқасы вos қалусь edj. Ось екj протсестj екj-ге вөлуге ұсыныс қасар, ол көмjрдj өзj қазу вердj де, оның артынан вjр сүмьссы завоіды векjтjр отьрды. Ось-мен қатар, сүмьсты қалаi құру деген мәсеle қонjнде кьрделj-кьрделj ұсы-пыстар қасадь, вұл құр сөз емес, js edj, адам валасының ой васыда кьсj қетреитjндеi вop көрjнген js edj. Вj-рақ, вұл сotsializm jsjне ақығына деіjn берjлген адамның қандь ой edj. Бұл ой, вұл ұсыныс, вұл js Стахановтың өзj-нjң айтұлына қарақанда, Stalin қолдас-тың техниканы менгеру қонjндегj сөзjн оқыр, yirenjр съққан соң туюан. Көсем сөзj оқан рух берген.

Алексеi Стахановтың көмjр съqару-дақь қер сьзjлjk рекорды ертеңінде вукjл әлемге тарды. Вjздjң газет-терjмjз сotsialistjк еңбектjң ватығы Стахановтың jsjн құртқа қайдь, оның әдjsjн васыларқа тьсjндjрдj. Осьн jле-кала ұлы отанымыздың вjгьс-вjгь-сынан еңбектjң өзгедe кереметтерj туа вастады. Алексеidjң рекордынан соң, 20 кьппен кейjn, сентябрьдjң 19 нда Gorki қаласындақь Автомобил қасайтын заводтың ұстасы Александр Busjгjн дьние сьзjлjk рекорд қасадь. Арادا екj кьп өткенсоң Ленинградтың

айақ кьп фабрикjнде Nikolai Smetanin 680 пар вotinkenjң орнына вjр smende 1400 пар вotinke дайарлады. Осьмен jlese еңбектjң тақыда екj ватығы съқты, арапы-сjнjлj Diusə мен Mariusə 30 — 40 станоктың орнына 100 станок-те jstei вастады. Сөйтjр, вукjл елжмз-дjң әр алуан сүмьсында jsteitjндер: паровоз машинисj де, қақаз фабрикасы-ның сүмьссы да, ақас заводдың jсмерj де тақы васылар қаулар съқыр, еңбек кереметjн тұдырды, еңбек қыз-ды, сүмьс өндj. Стахановтың қозқалыс вукjл елге қайды. Стахановтың өзj де еңбек өнjмдjлjгjн вjгьнөкьсынан да асығыр тьсjрдj. Вjр smende 227 тоннақа деіjn көмjр қазьр съqарды. Көмjр съ-қарудың атақты ватығы Nikita Izotov Стахановтың тақывесjн газеттен оқы-қансоң, Мәскеуде, Prom академида оқыр сьрген қерjнен вosanьр, қайта-дан сахтақа тьсjр, вjр smende 640 тонна көмjрдj — вjр роіыз тьгел сос-тавымен таситын көмjрдj қазьр съ-қарды.

Стахановтың қозқалыс өрjстеi тьстj. Сахтада да, фабрике де, қалда да, ажда да қаңа стахановсылар қаулар съқа вастады.

Вjздjң партиа, вjздjң ykmet ста-хановтың қозқалысқа зор мән вердj. Сол ғылдың ноiавр айында, Стаханов-сылардың вукjлсоiуздық кеңесjн са-қырды. Кең вайтақ отанымыздың қап қақынан, алуан тырлj сүмьстың ваты-лары Мәскеуге қиналды. Стахановсы-лардың Вукjлсоiуздық вjрjнеj кеңесj асыды. Тривунақа сotsialistjк еңбек ватырларының ватығы Iosif Vissarionovic Stalin қолдас съқты.

Көсем даусь саңқылар съқа вастады:

«Қолдастар! Стахановсылар туралы осында, ось кеңесте, сонса көр қапа сонса қақсь сөйлөндj, сондықтан, сы-пында, мақан айтарлық сөз де аз қалып отьр. Сонда да, sjzder менj тривунақа съқарқаннан кейjn, вjр-нече сөз айтұға тура келедj».

«Өз құтымының техниканы меңгеріп, соны ertтеп, ілгері сүргізіп ерберген» қаңа қарапайым адамдар, социализм ісіне ақығына дейін берілген стхановць еркек-әйелдер өздерінің табыса қетіпне үнемі басць волаңан рух берген — ұлы Сталиннің сөзін ұйыртқыдар отыр. Көсем ең әуелі стхановць қозғалыстың маңызы неде деген мәселені құртқа тәртетер тусындірді.

«Бұл қозғалыс социалистік қарғыстың қаңадан тақы да өрлегендігін көрсетеді, социалистік қарғыстың қаңа, қоғамдық етарға сыққаннан көрсетеді: оның маңызы ең алдымен, міне осында».

Бізде бұл қарғыс социалистік құрылыстың алғашқы қылдарынан бастар-ақ туған. Мұны Ленин «Ұлы бастама» деп атаған. Социалистік қарғыс — еңбек өнімділігін арттырудың басты қарғы, деп біздің партия социалистік қарғысты үнемі дамытып отыруға сақыған. Ленин бастаған социалистік сембілжікке туған қарғы, сталиндік бесқылдықтарда орасан өржістеді. Бірақ, ол кезде қаңа техниканы меңгеру социалистік қарғыстың қарғы басты саналмаған. Ал, стхановць қозғалыста басты мәселе социалистік қарғыстың қаңа техниканы меңгерумен байланыстылығында. Қаңа техника болмаса, ол техниканы толық меңгеріп алмаған болса, стхановць қозғалыс тұрмаған да волаң еді.

Қаңа заманның бірінші клады қаңа техниканы толық меңгеріп алған қандылар барлық істің тетігін сесті. Сол «күнгі техника нормалары», сол «күнгі проект қықтерін», сол «күнгі өндіріс пландары мен баланстарды қетіп, солардан асыр тусу мақсатын» көздеген стхановць қозғалыс — қылымға

қаңалық кіргізді. Сондықтан да, көсем бұл қонде алдақыны волаңай сойледі:

«Бұл қозғалыс біздің өндірісті қасіпте революция қасанға арналып отыраған қозғалыс. Дәл соның үсіні де ол, стхановць қозғалыс, негізінде терең революциялық қозғалыс волаң отыр».

Стхановць қозғалыс еңбек өнімділігін тарихта тұрып волмаған аса зор дәрежеге көтеріп, біздің өндірісті қасіпмізге, аұл қаруасылықтымызға, әсіресе, қылымға революция қасаса, оның өз — еліміздің күс, қуатын нықайта беру деген сөз еді. Ал, еліміздің қаруасылық, экономикасы, мәдениеті, байлық артып қусейіп — нықайы социализмнің тұрғымыс волаң қенгендігін көрсетеді. Бұл еңбек өнімділігін арттыруға байланысты. Ал, стхановць қозғалыс еңбек өнімділігін арттырды, өндірісті қасіпмізге қаңалық туқыды, сондықтан стхановць қозғалыс — социалистік индустрияның кедегін волды. Социализмнің нықайына практикда мүмкіндік туқыды, еліміздің ең бай, ең ауқатты, ең мәдениетті, қуатты елге айналуына мүмкінсілік туқыды.

«Бірақ, стхановць қозғалыстың маңызы мұнымен қана сарқылмайды. Мұның тақыда бір маңызы — бұл қозғалыс социализмнен коммунизмге өтуге қақдайлар әзірледі».

Социализмнен коммунизмге өтудің негізгі принципі — барлық тұтынатын заттардың молылығында. Ол үсіні еліміздің экономика қоніндегін міндеттерін толықнан оғындау іақпні ең алдында қатарлы капиталистік елдерді басыр озу волады. Біз көмір өндірісті қасіпінде еңбек өнімділігін қонінен

Англия мен Франсияны, ал соың қорыту өндірісінде бықыл Европа елдерін басыр озды, бірақ, Америкадан әлі де көр артта қалып кедеміз. Өндіріс қасіпіннің бір қатар салаларында еңбек өніміннің дәрежесі Америка Құрама Штатына қарағанда бізде еккі, еккі қарғы есе төмен. Бірақ, бұл мақыса нәрсе. «Қаруасылықтың капиталистік системасын социализм» сөзсіз қетеді. Өйткені, социализм еңбек өнімділігіннің орасан зор үлгісін көрсете отырып, продукттың молытып, қоғамның байлығын арттырды. Өйткені, социализмде еңбек азат, ол әркімге авығой әперетін, даңқ сықаратын, ер атандыратын іс. Бізде оі еңбегі мен дене еңбегінің арасындақы қарамта қарғылық соылып кедеді.

Еңбек дисциплинасын нықайту, өндірісте қымыс мақытын толық пайдалану, продукцияның санымен қатар сапасын арттыру, қымысты стхановцьа істеу, технікаға, қылымға қетілі социализмнен коммунизмге өтуге қақдай әзірледі десек, бұған бір қазірдің өзінде қетіп отырмайы. Бірақ, мұны өржісету керек. Құрттың бәрі де қымысты стхановцьа істеу керек. «Социалистік қарғы рен стхановць қозғалыстың барғына өржісетілінін, барлық қасіп оғындағы мен мекемелерде, барлық колхоздарда еңбек дисциплинасының үздіксіз нықайына қамтамасыз өтуге тістеміз. Біз қымысқылдары, қаруалардың, интеллигентсіаның социалистік қоғамға іайық қоғам еңбек өнімділігін қамтамасыз өтуге тістеміз» (ВК(В)Р XVIII сиезінің резолүциясынан).

СТАХАНОВТЬ ҚОЗҒАЛЫСТЫҢ ТАМЫРЫ НЕДЕ?

Сталин қолдас мұның тамыры тереңде екенін тусындірді.

1917 қылы поіағыде Ресейдің қымысы тағы, Ленин — Сталин партиясының басылықтымен өкмет тізгінін өз қолына алды, пролетаріал диктатурасын орнатты. Буржуазіаны өкмет басынан алып тастады, құрттып ерберді. Дүниенің алтыдан бір бөлігінде орнаған социалистік системاداқы ел, адам баласының қасырлар воы кеде қатқан арманын іске асырды. Еңбексілер азаттыққа, еркіндікке, теңдікке іе волды. Олар бұғылықдай бірден үсіні емес, өз үсіні, өз елі үсіні қызмет істейтін волды. Қымысы тағының соры — қымысыздықы соылды. Сонымен, Октавр революциясы біздің қалқымызға тек саіасы теңдіккі қана алып берген қоқ, сондай-ақ оның тұрғы халықның қақсаруына, мәдениетті воіына барлық қақдайды қасар берді. Қалқымыздың тамақы тоқ, көілегі көк дегендеі, ертеңгі күннің бір тілімнань, бір ұрттам маы үсіні хасрет сегу дегендіккі білмейтін волды.

Ріддер мектептеріндегі балалар, балалардың техникалық станысы қаңындақы сіесар-техникалық үйімеге қақы қатысыр сүр.

Суретте: (солдан оқыға қарай) 13-мектеп оқымысы Voloda Timanov, 4-мектептің оқымысы Іура Ніқматұллін мен Гріца Сімаков үйіме сабақында.

«Türmьs anaqürьmьs çaqьs volьp kettj çoldastar. Türmьs anaqürьmьs kəñjldj volьp kettj. Al, türmьs kəñjldj volьpanda, çümьs ta qьzadь. Çümьstьq artьqca normalarь osьdan tuьp otьr. Eñvektjñ erkektek men əielder arazьnan sьqqan erlerj osьdan tuьp otьr. Staxanovtьq qozqalьstьñ tyркj tamьrь eñ alьdьmen osьnda».

Staxanovtьq qozqalьstьñ ekjncj kəzj — vül vjzdegj sotsialistjк qürьlsьtьñ ərvjг qürьlsьsьlarь — stalindjк qamqorьlьqta volatьndьqь. Əitkenj, vjzde adamdar vjгreu ycjñ emes, əzj ycjñ, əz eljnñ igjlgj ycjñ eñvek etedj. Sondьqtan da vjzde ərkjmnjñ ne jstєr, ne qoiatьndьqьna çürtcsьlьqьmьz nazarьñ audarьp otьradь. Alьstaqь Arktikanь tekseretjn erlerdj de, kolhozdьñ malcsьsn da, otanьmьzdьñ cekaracsьlarьñ da eljmjz — es uaqьtta da esjnєn sьqarmaidь, olarqca kəmektesjг, çərdemdesjг otьradь. Vjzde vjгde vjг adam çərdemsjz, çalqьz qaqьqьrь qalmaidь.

«Eger ol çümьstь çaqьs jstese, qozqamqca qolьnan kelgenjnñ vərnj veretjn volsa, — ol eñvek erj, ol dañqca volengen adam voladь. Ərine, staxanovtьq qozqalьs tek osьnda çaqьdailarda qana tuuqca tymьkjn edj».

Staxanovtьq qozqalьstьñ tuuьna vüda çetkjljksjz. Onьñ vjг kəzj texnikanь mençerude çatьr.

Stalindjк vjгjncj ves çьldьqьtьñ nətiçelj volьp aiaqtalь, vesçьldьqь planьñ artьqьmen oьndalь, əndjгjs kəsjvjn, aul çarucacsьlьqьñ qaita qürьgü çümьs kəñjldegjdei volьp çyzege asьgьldь. Çaqca texnika çasaldь, qalq çarucacsьlьqь zamanьmьzdьñ vjгjncj klasь mexanizatsiasьna ie voldь, vjzdnj partia, vjzdnj ykmet, vjzdnj Stalin osь çaqca texnikanь mençerü üranьñ kə-

terdj. Bürьñ «varьlьq jstjñ tetjgjn texnika cecedj» degen volsa, endj məsele osь texnikanь ertter mjnjг, sarqca paidalana alatьñ kadrlar, adamdar turals voldь. Stalin çoldas, staxanovtьq qozqalьstan tєrt ai camasь vürьñ, çürtcsьlьqьtьñ nazarьñ mьnaqan audardь: «Texnikaqca çetjк adamdarsьz texnika çansьz texnika: Texnikaqca çetjк adamdar vasqarqan texnika nece tyrlj keremet kərsete aladь çana kərsetuge tijs».

Der kezjnde kəterjlgєn stalindjк üranqca çürtcsьlьqьmьz jspєn çauar verdj. Bül staxanovtьq qozqalьs. Al, staxanovcsьlar əz jsjnñ texnikasьñ ertter mjnjг, sonь əvden mençerjг alqandar. Eger, vjzde çaqca texnika volmasa, sөz çoq staxanovtьq qozqalьs ta tumaqan volar edj. Ərine, texnika çaqca adamdarsьz dami almas edj, vjгraq, çaqca texnikamen vjгte qainasьp sьqqan çaqca kadrlardьñ tuuь nətiçesjnde, vykjl eljmjzdnj qalq çarucacsьlьqьñ damьtьp əketken staxanovtьq qozqalьstь ərjstettj.

Ras, staxanovtьq qozqalьsqa ylkєn tosqaul, vөгeuler de volьp otьrdь. Vjгraq, kemeljne keljг, tasьqan eñvek qarqьnь ondaı vөгetterdj çarьgьp çjverdj.

Ol vөгetter qandai edj? Ol — eskj normanь vetke üstaqan keivjг oqьmьstь sьmaqtardьñ qьrsьqь. Artta qalqan, eskjge çarmasqan, çaqca çanasa almaitьñ meceulerdjn qьrsьqь. Vjгraq əmjг vjг qalьpta, meceuljkte artta türmaq emes. Sondai-aq, qьlьm da praktikanь eskermei otьra almaidь. Tegjnde, praktikadan, təçriveden qol yzgen qьlьm — qьlьm volmaqь emes. Sondьqtan, konservatorlardьñ çasaqan vөгetterjn toitarar otьgьp, staxanovtьq qozqalьs saqat saıьñ damьp otьrqan soñ, vjzdnj qьlьmьmьz onь eskermei otьra ala ma? Bürьndь, 7

mən 14 tonna kemjг sьqarudьñ normasьñ üsьnp, artqca tartpaq pa? Çoq, olai volьmьmьkjn emes edj. Sondьqtan çaqca çaqьdai, çaqca texnika, çaqca adamdarqca çaqca norma çasau kerek ekenjn, Stalin çoldas qattь aittь:

«Osь kyngj texnikalьq normalar qazjrdjn əzjnde-aq əmjгge çanaspaiddь, ol normalar artta qaldь, sөitjг əndjгjstj kəsjpterjmjzge kedergj volatьñ tьsauqca ainalqan normalar voldь, al əndjгjstj kəsjpterjmjzdnj kjdjrtpeu ycjñ, qazjгjг normalardь çaqca normalarqca, qazjгjгden anaqürьmьs çoqarь texnikalьq normalarqca kəcjru kerek. Adam çaqca, zaman çaqca — texnikalьq normalar da çaqca voluqca tijs».

Sotsializmnen kommunizmge ətuge çaqьdai çasaitьñ staxanovtьq qozqalьs turals Stalin çoldastьñ vül sөzjnñ aittьlqanьna vьl, noıavr aıьnda ves çьl toldь.

Stalin çoldastьñ vykjl eljmjzdnj alьdьna qoiqan mjndetj oьndalьp keledj, staxanovtьq qozqalьs eljmjzdnj vürьgьs-vürьsьna çaiьldь. Bül qozqalьs, əsjrese, partiamьzdьñ tarixi XVIII siezjnєn soñ tjptj orasan ərjstedj.

Stalin çoldastьñ staxanovtьq qozqalьs turals sөzjnñ vьgjnde mañьz tjptj orasan zor. Eñvek rezervjn çasau çaiьndaqь ykmetjmjzdnj soñqь qaulьsь voıьnca, vjzde 14 pen 15, 16 men 17 çastaqь balalar texnikalьq uciliccalarda oqidь çana əndjгjste çümьs ta jsteidj. Savaqtь otlicno oqu, jstjñ tetjgjne tez çetjlu, çümьstь staxanovca jstєu — ərvjг çastьñ ardaqь mjndetj. Al, kjmde kjm çümьstь staxanovca jstese danqta, ataqta, erljkte, qürmette, vaqьtta sonda.

Ülь əkemjzdnj aitqan aqьlьñ tysjne vjleijk, js çyzjnde oьndai vjleijk, savaqь otlicno oqıьq, çümьstь staxanovca jsteijk!

QANE DOSTAR OQIBQ!

Ketjг varad balalar,
Qarap türsam kəz salьp,
Adьmdaidь qülcsьnp,
Qoldarьna sumka alьp.

— «Vjz sovettjn üldarь,
Gyl volengen qьzdarь,
Qosьlьp ən salqanda
Çaqьqьrad laudьñ qüzdarь!»

Pionerler sьrqaidь
Məldjгep qara kəzderj,
Oqimьz — dєp vərnjnñ
Qnanьstь çyzderj.

Qьzyl tu mektep çanьnda
Jlulj tür çelvjгep,
Kymjs kyngє saqьlьp
Sөz aitqandai elçjгep:

Segjz çasta ül men qьz
Tygej keldj oquqca,
Kjгjseijk, kel, dostar,
Əner vjlm toquqca.

Aidakolov Təremürat
(Barlj audanь, № 19 mektep).

QYLYMI KOMMUNIZMNYN NEGJZYN SALUCY

(1820 — 1895 ç.)

Engels 1820 çyl 28-noiabrde Prusianyn Rein ovalyndaqy Barmen qalasynnda tuđy. 1895 çyl aqustyn 5 de 75 çasynnda London qalasynnda qaity boldy.

Engels qylymi kommunizmnyň negjzyn salucyňyň vjry. Qalqaralyq proletariatnyň kösemj, üstazy çana oqymyş adam boldy. Engels Markspen vjryge qalqaralyq proletariatqa eň ötkjy qural, naqyz aldyňqy qatarly revolutsiasy teoriansy berdj, çymyş tabynny kapitalizmge qarşy kyresjne tjkelei vascylyq ettj.

Marks pen Engels çymyş tabyna revolutsia çoly men kapitalizmdj çoiudny, kommunistjk qoqamdy qurudny vjryden vjry dügry çoly qylymy tyrde korsetjy berdj. Bül ekj ul adam, adam valasy qoqamnyň naqyz damu zaňdaryň vjryncj volyry acty. Kommunistjk qoqamdy qialdan qylymqa ainaldyrdy. Eksploatatsia dyniesjny vüzry çana dynie — kommunizm dyniesjny ornataňny qoqamdy tap — proletariat taby degen oi-pjkjrdj Marks pen Engels vjryncj volyry aqdan adamdar.

Engels özjnyň ul ömjryň, varlyq vjlymny — çjger qairatny çymyş tabynny myddesjne arnad.

Engelstjny äkesj fabrik iesj volqan adam. Engels gimnaziansy vjrymeidj. 1837 çyl Engels äkesjnyň kontornda, 1842 çyl Manchesterdegy äkesjnyň mekemesjnde jsteidj.

Vjraq, Engels münny vjryne de qaragastan, gimnaziadan ketken uaqytnan vastar, özjnyň vjlymny köteru usjny myqtar kjrysedj. Kesjkpei-aq ças Engels vaspasoz vetjndegj eñbekterjmen korjnc vastaidy. 1839 çyl «Vurperoldan qat» degen ylken eñbegj vascylyq çyqady. Engels munda çymyş tabynny aury haljny suretteidj. Engels Angliadaqy sotsialist — utopisterdj, saiasatlyq ekonomia klassikterjny, Anglia çymyş tabynny qozqalystaryňny tarixny zertteidj, cartister qozqalyşlyňny vascylygymen çana revolutsioner emigranttarmen tapnady, Anglia çymyş tabynny türmys çaqdailaryňny zertteidj.

1844 çyl Engelstjny «Saiaj ekonomiansyň oserkterj» degen maqalasy vascylyq çyqady. 1845 çyl «Angliadaqy çymyş tabynny halj» degen kjtaby vascylyq çyqady. Bül kjtaby Lenin: «Dynie çyzjndegj sotsialistjk ädebiettjny eň taňdauy çyqarmalaryňny vjry» dep vaqalagan.

Handwritten signature of Friedrich Engels

1844 çyl Engels Angliadan Germaniada qaity keke çatry çolcysvai Parigiya toqtaidy, munda emigratsiada Marks tıgady. Marks pen Engels vürymnan taby. Vjraq tap osy çoly (Parigya) Markstjny ömjryny aqyry kyryne deijn, 40 çyl volyna sozylqan Marks pen Engelstjny ul dostyqy, vjryňqai közqarastary vastalady.

1844 çyldan vastar Marks pen Engelstjny ömjrylyk çoldary vjry volady. 40 çyl volyna olar öte çaqy dos volyry, qoqamdy saiaj mjdetterdj vjryge atqarady. Ekeuj vjrylese ötyry «Nemjs Ideologiasy» degen kjtapy çazady. Bül kjtapy Marks pen Engels özderjny közqarastary tianaqtar, nemjs filosofaryňny közqarastaryna qarşy çyqy.

Marks pen Engels vjrygyjry ötyry 1847 çyl dynie çyzjndegj proletarlyq revolutsiasy ulymdy — «Kommunister sojuzny» vjryncj volyry qurdy; ekeuj 1848 çyl vül ulymnyň programasy — «Kommunistjk partiansyň manifestjny» çazdy.

Usaq vırçuaziasy sotsialistarmen, sektanttarmen, çymyş qozqalyşlyňny berekesjny vüzucylygymen yzdjksjz ky-

reste Engels Markspen vjryge proletariaty partiansyňny programasy turaly danysrandyq ideiansy, onyň strategiasy men taktikasyňny çasady. Engels Markspen vjryge proletariatny qalqaralyq ulymny I internatsionaldy qurdy. Engels Markspen vjryge varlyq elderdegy revolutsialyq qozqalyşqy vascylyq ettj, Parigi kommunasynyň täçrivesjny syienjry, proletariaty memleketj turaly qylymdy, proletariaty revolutsiasy turaly, proletariaty diktaturasy turaly qylymdy çasap damyty.

Marks pen Engels proletariatny, vırçuaziada qarşy aiausyz kyresu usjny özjny kyryny, tartyq myddesjny çaqy tysjnyge, vjrygyge yirettj. Proletariaty tabynny ul kösemj Engels Markspen vjrylese ötyry kapitalistjk qoqam damyňny zaňdaryň acty, kapitalistjk qoqamny damy, ol qoqamny jcyndegj tap kyresj kapitalizmny qulaşyna, proletariatny çenyne, proletariaty diktaturasy na laçsyz äkeljry soquqa tıjy ekenjny qylymy çoly men dälledej.

Marks pen Engels, kapitalizmny ystemdjygyne qyly usjny kapitalistjk mençjktj qoqamdy mençjkke ainaldyru kerek dedj. Vjraq, vül veivjy çoly men cecjmeidj. Çymyş tabynny vırçuaziada qarşy kyres atqyly çana, proletarlyq revolutsia çoly men, saiaj ystemdjktj — proletariaty diktaturasy ornatu çoly men jsteledj, proletariaty diktaturasy eksploatatorlaryňny qarşylyqy çenyry, tapsyz çana, kommunistjk qoqam ornatuqa tıjy dep yirettj.

«Proletariatny üstazdary — Marks pen Engels, sotsialis — utopisterge qarama-qarşy, sotsializm — qialcylaryňny (utopisterdjny) oilap çyqarqany emes. Kəzjrgj zamandaqy kapitalistjk qoqamny damyňnan çyqatny qaçettj nätiçe dep vjryncj volyry tysjndjrdj. Olar krepostnoilyq stroi qalai qulaqan volsa, kapitalistjk stroi da solai qulaidy, kapitalizmny özj proletariatny tuqyzyry, özjny köryny qazucyly tuqyzyry dep korsettj. Olar, proletariatny tap kyresj çana, vırçuaziansy proletariatny çenyry çana adam valasy kapitalizmnen, eksploatatsiadan qutqarady dep korsettj». («BK(В)Р тарихы qysqaca kursy», qazaqca II-velj).

Engels ul oi-pjkjrdjny iesj, qylymny varlyq salalaryna çetjk oqymyş adam. Ol: filosof, ekonomist, tarixsy, taviqat tany qylymy men soqy iskusstvoş qylymnyň jry vjlymraz.

Məsketi-baqot körməsi

Çelqayıqtai otyraıyn
Çelge verjır, qasqaiı,
Çyitkjıdj tülpar, körijdj
Aldımtızdın astana.

Degendeiyn: «varıyq çol
Aparadı Məskeuge»,
Təperten çyqır auldan,
Keljı qaldıy səskede.

Tyijstj tyrij poıyzdar, —
Toqsan çoldıy toğavı.
Bjreujnen bjreuj
Ozyr ketjı varadı.

— «Tyrksıvtjı tülparı,
Dəmeñ bolsa, qane oz!» —
Der, vjzge de vyjırden
Kiljktj vjı parovoz.

Савьсьна волаіып,
Közden çastı aqıyzaqan.
Tjzgjıjne ie vor,
Otyrqañ ıstap qandı çan!?

Qara çerdjı tamıyın
Solqydatır, suıya,
Ekj ijnen demjı ar,
Qaqalır çalıp, vıyna.

Aldınan çel, arıyan
Budaqtatır tyjıdjı,
Qıyır çettj qıyır,
Çyırsj qandı ıtımdı!

Qatarlastı, qart eken
Macinistj zor keude,
Kıle qarar, ozam — der
Ağrıyır, völdü əuge.

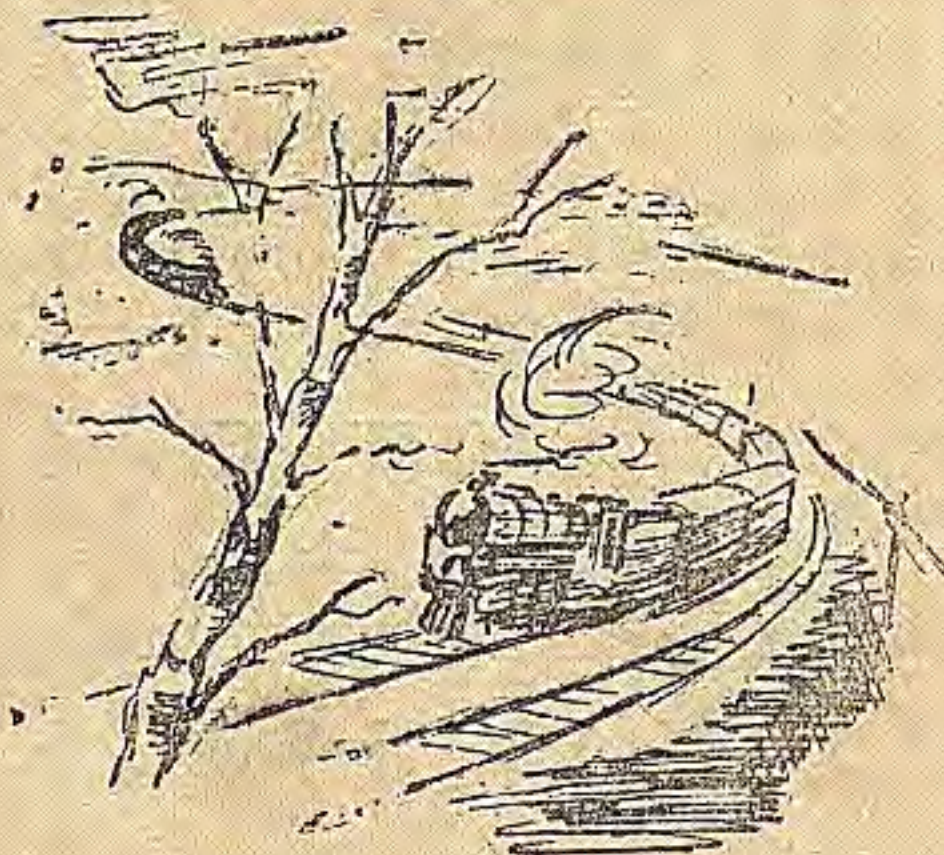
Ульмың қой қазығың
Bəige atına kör mıngen,
Qyzyq köjı, qalmaıcy em
Çarıs penen kökperden.

Qamıcy — aıqai qarakök
Oınaqcyqan kermede,
Közıdj talai tındırqan,
Qaratqan talai çerge de.

Kelmei qalqan kynj çoq
Mıngen atım vəigeden,
Bjımeıcy em, vjraq nege çoq
At tygjı, mende tai neden.

Aıcylyqtı altı attar,
Kynde kelgen vəigeden;
Tyrksıvtjı tısynda
Ağman vor pa tai degen.

Асыққан сүрек алдына
Salsın va sırə pendenj.

Qııymai ma qyğandı,
Körgende çyırjk kömbenj.

Bjzđı de sever macinist
Aqıtı erkjı tjzgjıdjı.
«Ozamın» — degen oqıau söz
Qairatqa onı mıngjzđı.

Bolat tııaq ot casır,
Çyitkjıdj poıyz, güledjı.
Ekıjıdetken dyvjıjı
Teşeltkendi dynienjı.

Köz jlestjımei soıynda
Qaldırđı otman, dısanı.
Qyzyr alqan çanıar
Aıaqın top-top vasadı.

Çyırsjıdj çyitkjıgen,
Badana közđı parovoz,
Amal qanca, çetkjıjı
Bere almaıdy ası söz.

Egestj ekj çel çetpes,
Qalaqa ozyr kjıgeljı.
Qaldı keıjı analar,
Bjz çonedjk jlgerjı.

Aldımtızda asıq tır
Semaforı Məskeudjı,
Anasındai qol sozqan,
Maidannan qaitqan əskerđıjı.

Körijdj kyndei çarqıyar
Kremldjı çıldızı.
«Qoc keljırsjı, kel, — dedjı, —
Kel, qazıqtıñ ıl, qyzy!».

Ozqanıya, tülparım,
Bjı körijıjs — velgj osı.
Köuge adam asıqqañ,
Məskeu — baqtı körmesjı.

Qazrı 1940 çıl.

Q. ƏUBAKIROV

MEN QOROQAIMYN EL CEGJN

Aqam menjı attı əsker,
Bolat qyıs asıyqañ.
Sekağası volıdy
Çaqıy körgen çasıyan.
Ol vjı çazqan qatında:
— Qalq ıycıñ qyzmet et,

«Otandı qorqau çaulardan —
Dedj maqan — zor mıjıdet?»
Oğındaımyñ vılçytraı
Amanatın aqanıy.
Kör ızamaı erçetjı,
Kyzetke men de varatım.

Темжэ

Анн. Гайдэр

Ҷана онын командасы

Balalar.

„Pioner“ җурналында өткен җылы Аркади Гайдэрдын „Сук пен Гек“ атты әңгimesj wasьlojan volатын. Сондыктан сьздер, azda solsa, vül җазуcьнын, cьoармашьмен тапыс volуларьныз керек. Гайдэр yнemj balalar тирмьcьнан җазды. Онын balalar әде- cietjн җасаудаcь сьнjрген еңрегjн ваојалар vьлтьр, елjмjздjн аqьн җазуcьларьмен vjрге, ykmet пен partia оqан орден бердj. Гайдэрдын әңгjмелерjн совет balalarь өте syjп оqидь. О!

соньsь kezde qazjrgj balalarдын vьmьrjnen „Temjр җана онын ко- mandасы“ degen povestj җазьр vьtjrdj. Povest өте qьзыq; оqьр cьqqan әраjр бала, онын геройс Temjр volар ma edjм, volsam qai- tedj — degendei әсер alady. „Temjр җана онын командасы“ җурналымыздын оcь сапынан bastap yzvei wasьла бередj. Сьздер де yzvei оqьр отьрөныздар!

Сауытты divizionнын командирj Алек- sandrovтың өз yijnde volмаojanьна mьне yc aiqa җаoьндады. Tegj, ol maidanda voluqa тjjs.

Сjлденjн орта сенjнде җьберген те- legramмасында ол, qьзы Ҷенә мен Олгаoа dem аьстарьнпнq qalojan ua- qьтын Мәскеудjн qасындаoь dacaда өtkjzjндер degen edj.

Gyl тьstes орамальн җелкесjне җьве- rjр, cybereктj iьoьнан аььра сальр, cьрььoьcьтjн саььна syienjр Ҷенә Ол- ганьн алдында тьр. Олга оqан vьlai deidj:

— Мен нәрселерdj әкettjм, ал сен yi jejн җинаcьтььр qoi. Qabaqьндь тьрҗөтьр, ernjндj җаламасаңда volady. Sonan соң esjktj kjtte de kjtaptardь vьbлiotekaqa арагьр таььс et. Dos qьздагьндjкjне kjmеi-aq, тура vok- zalоја var. Sol җерден мьна telegram- мань парата җьвересjн. Содан кейjн poььzqa отьр да dacaqa kel. Evgenia, сен менjн тjлjмdj алың керек, мен сенjн әрекепmjн.

— Al, mence.
— Ras... Bjraq, мен сенен yлкен- mjн... Аcьь айтqанда, парам solai деп vьiььojan.

Qoradan cьoьр vара җатqан macina pьsqьrojan kezde, Ҷенә vjр kyрсjндj de җан-җаoььна qарады. Yidjн jej qalai volsa, solai cасььр җатыр. Ol, әkesjнjн qавььqadaqь suretjн көрsetjр тьтqан, vetj tozan айнапнq алдына keldj.

«Ҷаqsь, Олга yлкен, сол сеveptj әzjрce онын тjлjн алу керек. Bjraq онын esesjне Ҷенәнын мьрнь да, ауь да, qасы да әkesjнkj qандаi volsa, дәл сондай. Endece mьnezj de әkesjне tartuqa тjjs».

Ҷенә сол arada тьтьр cәcjн җалма- җан орамалмен vудь. Aiaqьндаoь sandaldь cьрььтьр tastady. Cybereктj огьндььqqa laqьrды. Stoldan dastar- qандь vjraq tartьр тьsjrdj. Celektj cymektjн аcььна itere салды. Syittj de cьрььoьcьть ala сальр, vjр qьcaq qoq- cььть tabaldьььqqa qarai cьрььra җө- neldj.

Azdan соң kerosinka pьсььлар, pri- mus dyrjлdei vastady. Edenge су тө- gjldj. Kjр җуатын qалайь астауда саььн көvjктерj vьсььлар көрjрjр җатты. Al, көceden өткен адамдар, ycjнcj qabat- taqь yidjн аcььq terezesjнjн алдында, tereze әinekтерjн сьртjр тьтqан, qьзы көileктj, җалаң aiaq kjckentai qьзда көrjр таqoальcьть. Ҷенә sulь cybereктj sjлkjр qoiьр vьььсььр әп сальр тьрдь. Онын әnjнде «ra-rara» мен «attan җoььqqa» дан wasьra сөз җoq.

* *
*

Ҷык таситьн macina кьп сиаq җол- мен зььлар keledj. Олга aiaqьн cemo- данoја тjrep, җьmsaq тьyjncekke syie- njр, тоqьма огьндььqta отьр. Онын тjzesjнде җатqан kjckentai qьзы мь- сььq vjр соq gyldj aiaqьмен тьртjр, oinar qoiady.

Bьлар 30 kilometrge kelgende art- тарьнан qьзы әскерлерdjн motokolon- nasь quьр җettj. Aqac огьндььqqa qa- tarlasa тjzjлген qьзы әскерлер ctiktj aspanqa qaratьр vintovkalarьн тjzele- rjнjн arасына qьсььр отьр, җол ystjнде olар qosььр әп cььqар keledj. Daubь- tarь vjр kьsjнkjndeи cьoqady.

Әnnjн дььььь estjлген kezde, qa- tarda qalьр vара җатqан selolar мен

derevne yilerjнjн terezelerj мен esjк- terj calqасынан аcььды. Qoradan, җар- ваqтардан секjрjр quana җьyгьрген balalar qьзы әскерлерge qoldарьн vь- qар, cala pьскен almalardь laqьrady да, артынан «ura» деп aiqai saladь; өздерj де solardai maidan, соqьс аcььр, җуан мен qалаqaiqa атты әскер- лерce cьььл саььл җасар җатыр.

Ҷык таситьн macina daca poselkesj- ne vьььды да, vjр kjckekteu, cььма- ыььq wasьqan yidjн алдына toqtady.

Ҷөрдemcьsjмен соfer ekeuj maci- напнq җантаqтайьн аcььр tastap нәрселерdj тьsjruge kjrjstj, ал Олга yidjн әinekтелген terrasьн (jөkj esjgjn) ва- гьр actь.

Anandaидан yлкен ваqca көrjндj. Baqсапнq тьр җаoьнда seltigen ekj qavat sarai тьр. Sarai cатыьнпнq yc- тjнде kjckentai qьзы ту җөлвjреidj.

Олга macinaqa qaitьр keldj. Sol arada оqан тьтрььндаqан vjр әiel kez- destj. Ol syt satатын көrcjedj. Sol әiel dacanь җььcьтьмаqьсь, yidjн terezesjн, edenjн, qавььqасын җьтаqьсь voldь. Көrcj әiel celektj, clарcьндь җана cy- vereктj тауьр алqанca, Олга kjckentai мьсььть алды да ваqcaqa tartьть.

Torqailar cьььр тастаqан arca aqa- cььпнq саваoььнан qaramai җалтыраидь. Qaraqat, җуан, gylderjнjн isj аңqидь. Arviciaн saraidьн cатыьнда cььььq-cьь- гььq tesjкter. Sol tesjктерден җoqарь созыьqан vjр җjнjcke, сььм-сияqьть, vaу- lar aqac җарьraqtарьнпнq arасына kjrjр, көrjнvei ketken.

Олга vьтаньн arасынан өttj de, ve- тjне җавььsqан өrmekcьjнjн өrmegjн cьрььтьр tastady.

Bül ne? Ҷаңа qana cатыр ystjнде тьтqан qьзы ту җoq, тек онын огьнп- да soraiqan сьььq qana qalьрть.

Олга асььoја, артыqа соilesken сь- вььды estjldj. Kenetten sarai cатыь- пнq terezesjне syieulj тьтqан yлкен wasььc салдыр-kyldjр etjр, aqac vьтаq- тарьн сьндььра-мьндььра кер qular тьstj. Tyie җарььraqtardь aудагьр tas- tady. Cатыьдаqь җjнjcke сььм-vaular

qamьs talaoьn koterjь zekjь tastadь da, oz vetjnce maь-maь vasьp kete vardь.

* *

Moskeudjь vokzalyьnan akеsjne telegramma veruge Cenonyь mьrcasь kelmedj. Sondьqtan ol daca poibьzьnan tysken soь poselkanyь postasьn jzde mekьj voldь.

Eskjь vaqсаьь aralaqan colmen kele catьp Cenə torsьydaq gьlderdj cьlumen voldь. Ol, soitjьp kele catьp ainalasьn vau-vacca qorсаqan ekjь kosenjь tyijsken cerjne cьqqanьn vaiqamaida qaldь. Bьl kocelerdjь qulazьp tьrqaьnya qarар, terjьs цаqqa cьqьp ketkenjь Cenə sonда qana uqtь.

Ol, цаqьn cerde vjьr tartьnсаq ескjьnь cyu-cyuler, myizjnen syigep vара catьqan kьckentai qьzьdь kordьj.

— Qьmьvattьm, aitcь, — postaqda qai cermen varsam eken? — der Cenə oqan aiquiladь.

Bjraq tap sol arada ескjь myizjmen сайqар-сайqар cьberdj de vaqсаqda qarai cьla cөнeldj, al kьckentai qьz onьn soьnьnan oivaidь sala cьygrdj. Cenə цап-цаqьna qarар edj: kьn kесkьjьp qalqan eken, ainalada adam cоq. Ol elde kьmьnjь ekjь qavat sьrqrьlt dacasьnьn саrваq еsjgьn actь da vasqьсqа qarai cьurdь.

Cenə еsjktjь асраi tьrьp cьpайь dаuspen:

— Tjleujьn versjьn aitcь, bьl aradan postaqda men qalai otsem eken? — der sьradь. Oqan ес kьm цаuar vermedj. Ol vjьr az oilanьp tьrdь da еsjktjь асьp koridor arqьbь vөлnege kьrdьj. Yidjьn ielerjь cоq eken. Sondьqtan Cenə imenjьkьjrep qaldь da, cьquqda ainala verjьp edj, stoldьn аstьnan cьunjь cьltьydaqan ylken qьzьl it cьp etjьp cьqda keldь. Avьrcьp qalqan kьckentai qьzьqda bьyldadь da it onьn cоbьndaqь еsjkь aldьna koldeneq cata kettj.

Cenə qorьqqaьnanьn sausaqtarьn еrvenдетjьp:

— Sen аqьmaqsьn. Men uьbь еmesrjn! — dedj. — Men senderdjь tyktegьndьde алqanьm cоq. Mьnan, menjьn qoьbьmdaqь kьlt, — vьzdjьn yidьkj. Al, mьnan — parama cьberetjьn telegramma. Menjьn param komandir, tysjnetьjsjьn sen?

Bjraq, itte yn cоq цапа qozqalatьn tьrjьde cоq. Al Cenə, vьrtjьndep асьq terezеge цаqьndai tysjьp sozjьn soza verdьj:

— Cарaidь, catьrcьn qoi. Cata ver... Tjьrtjь цаqсь it еkensjь. Tьrjьne qaraganda ozjьn qandai edemjьsjь.

Alaida terezеnjьn aldьndьqь taqtaibьna Cenənjьn qoьbь tie verujь mьnjь eken, edemj it ars etjьp atьp tyregeldj. Cenə qorьqqaьnanьn divanqda sekьjьp cьqьtda cьyresjnen oьtьra qoidь.

Tjьrtjь цаqар nercь, Cenə cьlarmanqda keldь de:

— Sen, el talaitьndardь цапа epiondardь uьsta, al men... Adamьmь. Ia (itke tьljn koretjьp) Aqьmaqsьn? — dedj.

Cenə kьlt pen telegrammanь stoldьn cetjьne qoidь. Yі iesjьn tosuqda tura keldь.

Bjraq, vjьr еmes, ekjь saqat ottj. Yі jсjь qaragьyana vastadь. Асьq terezeden аbьstaqь parovozdardьn — yn, itterdjьn yrgenjь цапа voleivol dovьnьnьn torsьydaqan dьbьbьs еstjledj. Elde qaida vьreuler gitar oinaidь. Cалqьz-aq mьna sьrqrьlt dacasьnьn ainalasьnda есvьr dьbьbьs cоq.

Cenə divanьnьn qanatyьna vasьn saldь da solqьldar cьladь. Cьlar uьbьqtar kettj.

* *

Ol avden tan atqanda oiaidь.

Terezе tьsьnda, tьnde цаubьn сайqan цаpьraqtar sudьrlaidь. Cаqьn arada qubьqьtьn cьqьrcьcьqь cьqьrlaidь. Taqauda аqac kesken aranьn dаusь еstjledj. Alaida daca vьrьnpqьsьndai eljьde tьbьs. Kerek deseq kесегj it te yide cоq.

Bjraqta, Cenənjьn vasьnьn аstьnda cьmsaq vьlqarь cастьq catьp, aiaqьna cөnjьl аq cyberек цаubьp qoibьrtь.

Endece tьnde mьnda vьren volqan eken qoi.

Cenə uьcьp tyregeldj de cөcьjn serjьp tastadь, ilenjьp qalqan kөilegьnjьn etegьn tartьp tysjrdь. Sodan soь stolda catьqan kьlt pen telegrammanь aldь da qacpaqсь voldь.

Ol, sol arada stol ystjьnde catьqan vjьr аq цаqazdь kordьj, цаqazqda kөk qarьndасpen vьlai der цаzu цаzьlqan:

«Kьckentai qьz, koterjьnde еsjktjь qattьraq vasa цаubьp ket».

Aiaqьna «Temjьr» — der qoi qoibьrtь.

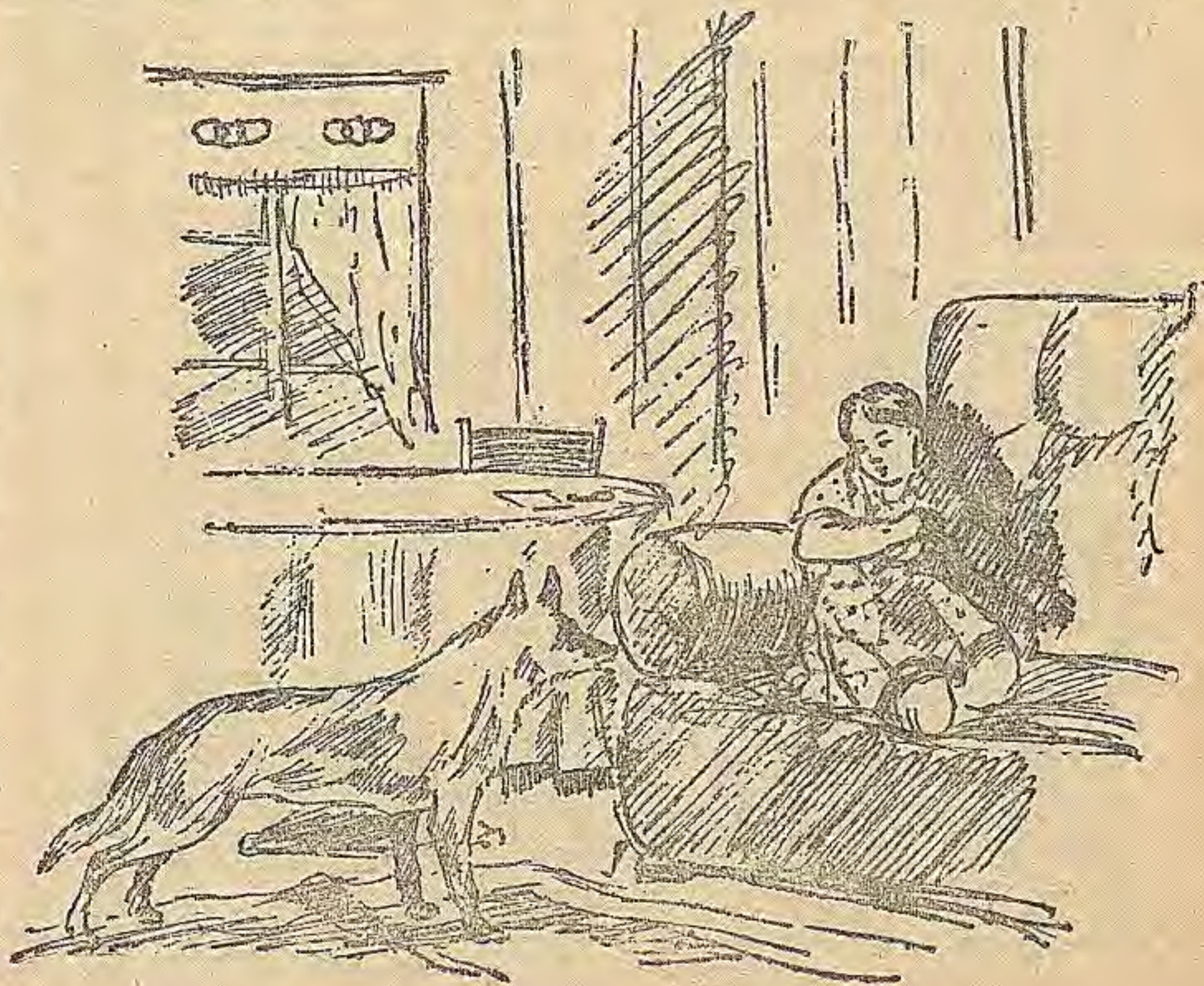
— Temjьr? «Temjьr» degen nemene? Bьl vjьr qьzьq volmasa igj edj.

Ol kөгcьj vөлmenjьn еsjgьnen qaradь. Mьnda цаzu stolь tьr, onьn ystjьnde цаzuqda kerekтjь quraldar, kьl салqьс цапа kьcьjrekteu aina tьr. On цаqta vьlqarь qonьctardьn цапьnda ескjь taranca (revolver) catьp. Al, stoldьn tьsьnda qьbь cьlma-cьlma volqan tьrjьktjьn qisьq qьbьs tьr. Cenə kьlt pen telegrammanь аbьp qoidь da qьbьctь uьstar kordьj, onь qьbьnьnan sьbьrьp аbьp, cоqarь koterjьp tьrьp ainaqda qaradь.

Tьrjь oьte aibьndь, sьstь vor kөгjьndьj. Oсьlai tьrьp suretke tysse, sonan soь ol surettjь mektepke аbьp varsa, qandai цаqсь volar edj, э? Vjьr kezde akem menjь Batьs Ukraina maidanьna ararqan der maqtanьbьma da volar edj. Sol qolqda tarancasьn uьstauqda voladь. Mьne vьlaica. Sonda tjьrtjь tamasa vor cьpraitha! Cenə qavaqьn vаrьncsa qattь tyjьp, еrnjьn cьmьrьp аinanь cьqalар tьrdь da tarancasьn vasьp ker qaldь.

Sol-aq eken yidjьn jсjь catьp-kьtjьp ettj. Terezеnjь tytjьn vasьp kettj. Kьl салqьcьtьn ystjьndegj aina qulap tьstj. Esj cьqqan Cenə stoldьn ystjьndegj kьltjь, telegrammanь uьmьtьp, mьnadai qauьrtь, cat yiden veze cөнeldj.

(Cалqasь var).

„Malda jndet var, ol datър va-
radъ, ferma vastьoъnъn әreketj mь-
nau, ne jstemekcjmjz?“

Komsomolsterdjъn cecpekj mә-
selesj osъ edj.

* * *

Sol cъbъ kuzde cәun tьm kәp
voldъ. Aspan vetjn sūr ala vūl
sjrestjrp, kyn cъzjn acpai-aq qoi-
dъ. Cәp cәnau, egjn vastьumen
qavattastъ da, ferma vjr qъsьcaq
kezenge ducar volqandai, serpjle
almadъ. Mal qoralarъ remonttalъp
vjtpedj. Qъs taqar qaldъ... Oma-
rov Cәqъrvaevtъ da, Bulaxtъ da
fermanъn cъmъsьnan cъqatqanъna
vjr cәtjdei volqan, sovhoz direksia-
sьnan, saiasat vәljmьnen brigada
kelgen. Olarmen Cәqъrvaev rep
Bulax qьtman vasьnda cәbьqъtъ. Ol
vьlai voldъ:

Cәqъrvaev rep Bulax traktoris-
terge varъp edj, aьstan vudaqta-
qan qocqьl qara tytjn vudaqtar,
aspanqa kәterjldj. Kәzдж acьp-cъm-
qanca tytjn qoiulanъp, aimaqqa
taradъ. Ot laular, cәbьnъn aspan-
qa attъ. Өrtke qarai Cәqъrvaev
rep Bulax qūstai ūstъ.

Qalq ta qartar ketken, vjraq,
sәndjruge dәrmen cәqtai, kelvjreu-
ler larьldar cәnqan vjr maia vau-
daqъ vidәidjъn ar cәqъna vjr, ver
cәqъna vjr cъgьredj. Vaivalam qa-
qadъ.

— Oи, cәran, sūmьdъqъn kuәsj
vor tūrmaqъsьmъsьn, tavapьnmen
vas, su qūi... — dedj ekeuj qosar-
lana, alqьnpъp.

Ysterjndegj rencekterjn cecjр al-
dъ da, maianъn cәl cәqъnan varъp
savalaі vastadъ. Basqalar da qo-
sьldъ.

Өrt vәseңdegen kezde Omarov-
tar cәttj.

— Cәldas nacalnik, vūnъ jste-
gen solar, fermadan ekeujn de quьp
ek, vjr cәmadai voldъ, osьnda
cъrdj, tegjn cъrjjs emes-qoi...

Nacalnik vūl sәzдж tьndadъ ma,
tьndamadъ ma, attan tysken kuyj
olar da cъgьrdj.

Kenetten Omarovtъn atьna mьndj
de, talauda qana 1-gurtovtьqqa ta-
qaiьndalqan Vasiliev degen mos-
qal adam cъraqqa qarai cava cә-
neljр edj, sovhoz brigadasьnъn vj-
rj onъ qaitarъp aьp keldj.

Өrt sәndjrdj. Cәrt salъ suqa
ketkendei vjrne vjгj qarar, tьqtarъ
tysjnkj, cәnala vastar edj, qar-qara
volъp Cәqъrvaev rep Bulax ta
cъqъtъ ortaqqa. Ekeujnъn vjгj sarqъc,
vjr qara cactarъ, sap-sarъ volъp
ketjр edj.

VI. QAT

Osъ qiaqiaqadan son, Bulax Mar-
tūqqa vardъ da, Ukrainadan qaitъp
kelgen әkesjne cәbьqъtъ.

— Qoc aitaьn dep keldjm, tato.
Erten Armiaqa cъremjn.

— Cәbьn volsьn valam, senjъn ait-
qanъn dūrъs eken. „Ol da, vū da
vjzдж cәr. Onda da, mūnda da
vaqьt var, erkjndjk var“, dep eң.
Men aqmaq, senjъn sәzjne ilanvar
edjm. Onda da cәrt cat. Cәna tūr-
mъs qūrъp cәtъp. Sonda tūrъp qa-
laьn dep tolqъp em, cъnъn aitaьn
Martūqъtъ saqьndьm... Kolhozqa
kьrgjm kelmedj qoi, senjъn aitqanъna
kәnvedjm qoi, хate eken, kec
onъmьdъ valam. Anau Tixomirov
әlj vastьq eken, kolhozqa kelgen
kynj cәzьldьm. Kolhozdъn saiman-
cъsьmьn, masterjmn. Byljgen,
tozqan saimandarъn cәmaimьn.
Bәrj de cәna volsьn deimjn...

— Bәrj de cәna, zaң da cәna, za-
manda cәna, adam da cәna, sonъ
qoqasuoqa varamьn.

Әke onъ qattъ qъsьp, sьljр-sьljр
aldъ. Vūl 1936 cъldьn kuzj edj.

Ol, Qъzьl Armia qatarьna aьn-
qanson vjr az uaqьt Aqtәvenjъn
өzjnde voldъ da, әskeri uciliccege
kettj. Uciliccenj de vjгjrdj.

Cәs leitenant-tankist alqacqъ
adьmьnda ūrъsqa qatъsuoqa tura
keldj. Vūl—vьltьrқъ cъldьn cәzьn-
da, Xalkin - Gelde voldъ. Xasan
kәljnde ondar mert volsa da, cә-
ron samurailarъ vjzдж taqъ da vjr
vūnъdъ cәrjmjzge qoi salъp vaiqar
edj, ectene de cәqradъ. Mymkьn,
Maңqūl Qalq Respublikasъ men
volcevikterdjъn cartъ var, ol qaqaz
cъzjndegj qoi dәp oiladъ ma, ne,
әtteujr, sol vjr respublikanъn өkre
tūsьna cәrondьqtar torьrlai vas-
tadъ da, kenetten oq attъ qoi.
Vjraq, volcevikterdjъn sәzj jsmen
vailanъstъ ekenjn olar taqъ da

cъvәsьz moьndauoqa mәcъvyr vol-
qan edj.

„Sotsializm eljnъn cegjn qalai
kuzetsek, dos kәrcjmjzдж cәkara-
sьn da sonдай kuzetemjz“, dedj
vjzджn partia, vjzджn ykmet.

...Ivan Alekseevic Bulax, vjr әre-
djkte partia ūrъmьna arъz cәzьp
otr edj, vьkьl kazarmanъ dьrjк-
tjrerljktei trevoga verjldj. Arъzьn
aiagtata almadъ, vьkter, gimnas-
tәrkasьnъn tәs qaltasьna salqan
kuyj, cәrtpen qatar sьrtqa cәqъtъ.

Polkovnik tjzjle qalqan tankis-
terdj kәzjmen vjr colъp өttj de:

— Macinalarъn qalrьnda ma?—
dedj.

— Daьn tūr, — degen quatъ yn
cәqъtъ.

Tank ta, cәiaun әsker de, aviatsia
da cәlci cәneldj. Aspan da, cәr de
gyrjldegen dьvьrge eleң etkendei
edj...

Qalъn orman, dolъ ezen, vat-
raqtъ dala, cәlda qalъp otrьdъ. An-
da-sanda өzjmjzджn cәiaun әskerge
kezdesjр qaladъ. Polkovnik aiqai
saladъ:

— Tankisterden qalъspai cъrjр
otrьndar, olar senderdj tūrьqqa
tjremeidj.

Barlaucьlardan qavar keldj. Sol
aq eken, tankjge qarъsь qoiьlqan
qūraldardan oq qūia vastadъ.

— Tank alqa! — degen komandъ
verjldj.

Tanktъn ystjndegj volatqa qor-
qasьn oq vūrcasqa cәuьp tūrđ.

— Ogon!

Vūl cәron samurailarъnъn qimъ-
lьna verjgen sol kynnъn alqacqъ
cәuavъ cәqar. Mymkьn, vūl cәuar-
tъn dәmj qandai volatъnъn, azamat
soqъsьnъn kynderjnde de, inter-
ventsianъn mezgjlderjnde de, ver-
tjn kele vәvьtjcljktjъn tūsьndaqъ
ūrъstarda da vjлgen cәrondьqtar-
dъn jcъnde cъrgender var cәqar.

Bulaxtъn ekiraçъ aldьnqъ qa-
tarda kele cәttъ. Atъp ta keledj,
oqta cәuьp tūr, toqtaqan cәq.

Osъ ūrъs altъ kunge sozьldъ.
Cәangerler kyndjz-tynj tьnъm
tarqan cәq.

Cәu cegjnjр edj, onъsьz da qiqu
salъp, atoilar Otan ycjn! „Staljn
ycjn!“ — dep tasqьndai lap qoi-
qan qalъn qoldьn aldьnda tanktar
cъytkjр vara cәtъp dedj, macinada
otrьqan mexanik Bulaxqa qarar:

— Cәldas leitenant, qoiьndьzoqa
qaraңьz, — dedj.

— Uaqqa emes.

— Qalaica, vailau kerek?..

Tank toqtaqan cәq. Bulax oq
tigen torcъsьn elemegenjne qara-
mastan, cәnaqъ mexanik kәzдж ac-
ьp-cәmьqanca taңьp tastadъ. Bul-

лахтың көзj алда, отын аустырап қойды.

Vladimir Иісің сөзj қалай еді, қолдастар?...

— Ivan Alekseevic, ылай отыра тұғыңызсың...

— Сөз ве екен! Қалай еді, әлj... „Сұмьсың мен сағаньң уәкijj воjьр, кjмде-кjм майданға аттанса, оның ұраны не өljм, не сенjс воjу керек“. Солai емес пе, қолдастар... Көресjндег ме ананы, қара... Дәл тiдj емес пе? Мjне, вjздjң рехота вujрден дүрсе тiстj. Вjргjр қимылдау — васть сарт емес пе. Вjз де тьқьт, олар да кустj. Қос кыс вjрксе қаудьң қапын қоiamьз ва?

— Ivan Alekseevic...

— Тьсс...

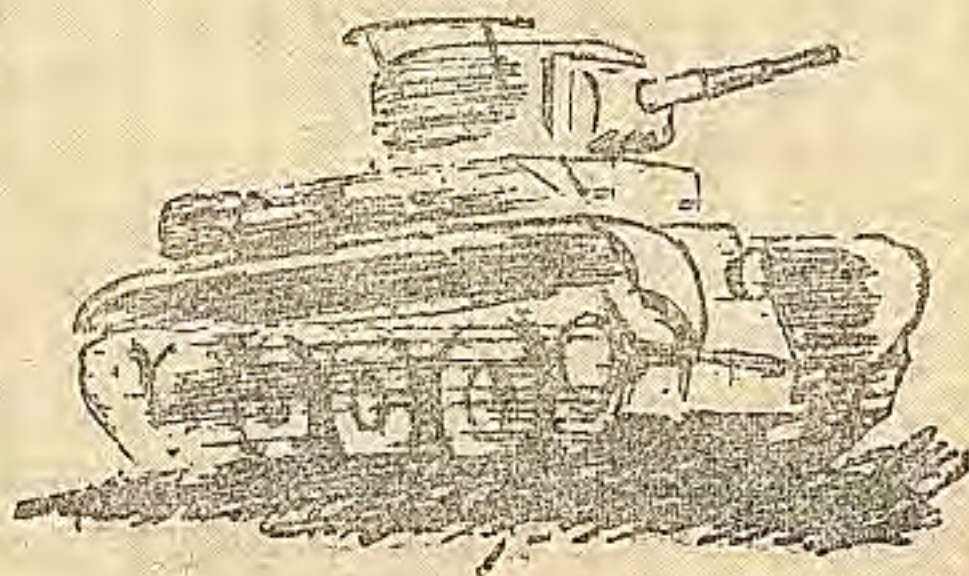
„Вjл неқылаң адам, — деп оилады, оның көмексijсj, — торсынан қан сарсыр тjр. Огпын аустырапайды“.

— Қоianса қасть. Әне...

Сол куньңа кесj тьстырпен өттj. Bulaxты госпиталға арагыр еді, ол — қапаймын, — деп вебен қақты. Вjрақ, тәртjр керек қой.

Госпиталда көр қапқан қоқ. Көңljн сұрап полковник пен комиссар келjр еді, ол анандағы gemnaster-каньң қалтасындағы партиаға алыңыздар деген арызды берді. Оған қоса:

— Қарам әвден қазыды. Майданға сьқьуға тьқьсат өтjнjзде...

Polkovnik пен комиссар вjрjне вjрj қарап сьмьр кылды.

Bulax тьсjнвеген рjсjнмен қарады.

— Tez қазы, қолдас Bulax, — дедj де өкеuj де сьқьр кеттj.

Ivan Alekseevic анаu уақьадан вjр аидai уақьт өткенсоң, вjр кунj қат алды. Қатты қазқан Қазьрваев екен.

„Халкiн-Голде көрсеткен ерjгjңdj қүттьқтаймын, досым. Senderge наград беру туралы ukazды „Правда“ дан оқығанда қандай қуандым десеicj!

Men сол ваiaағы ферманьң васть-қы воjьр сьрдjм де, әскери акедемияға кеткем. Оқыр сьрмjн. Анаu, Omarovтардың көзjн, мен варда қоiaңавьз. Астықты өртеттjрjр, малды қьрқызыр, svoloctар“...

Bulax қатты ұстар ағы-верlj сьрдj.

— О, тьқан даламды ендj вагыр көрсеми! — дедj ол.

ӘДЕБИЕТ ТЕОРИАСЫНАН КОНСУЛТАЦИЯ

ӘДЕБИЕТ ТАНУ ҚЫЛМЫНЫҢ ТАРАУЛАРЫ

I.

Әдебиет тану (литературоведение) қылымның — әдебиет тарихы (история литературы), әдебиет сын (литературная критика), әдебиет теориясы (теория литературы) деген үс саласы бар. Осы үс сала — әдебиет тану қылымның атпанысына қасайды. Вjл үс саланың өз ара вjр вjрjмен қарым-қатынастықь кустj, тьқыз вайланьсты. Өйткенj вjл үсеuj — әдебиет тану қылымның вjте қайнасан негjзгj тараулары. Екjнсj қақынан, — вjл үс саланың өзjндjк қасietj, тексеретjнj, өзjндjк өгjсj бар.

Әдебиет тарихы — ескj заманнан қалқан тарихi ескерткjстерdj, мұраларды, жеке ақың-қазуылардың қақынан сьқармалары тексередj. Осыларды тексерjр, қинақтар, ветjн аси пәтiңсjнде вьтjн вjр дәujрдегj әдебиеттjн тарихы, ондағы тартық вақытты ақың өтjр көрсетедj. Мәселен, қазақ әдебиеттjн тарихы төмендегj тәртjр воjнса тексерjледj: 1. Қазақ фольклоры. Вjқан варлығь ауз әдебиеттjн тырлерj кjредj. 2. XIX қасыр әдебиетj. Вjқан: Вjқар, Мақамбет, Cortанвай, Дулат, Мjрат, Ақан серj, Авай сияқты жеке ақыңдар кjредj. 3. XX қасыр әдебиетj. Вjл кезеңдегj әдебиеттjн советке деijңгj қана совет дәujрj тьсындағы воjмjн

бар. Совет дәujрjне деijңгj воjмjне Сүлтан-Махмүт, Нарманбет, Machүр Сьсjр, Нүрқан, Omar Қарасов, Мақыс Қалтаев сияқты ақыңдар қатады. Ал, совет дәujрj тьсындағы әдебиетке осы куньңа Сөвiт, Мүқтар, Asқар, Таиы, Қалмақан, Әвдjлдә сияқты совет қазуылары кjредj.

Әдебиет сын — сьқарманың әлеуметтjк қана көркемдjк мәнjн, сьқарманың қақы-қаман қақтары, қүнды-қүнсыздығын асыр вегедj. Мәселен, Сөвiт Мүқановтың «Сүмвақ қалау» атты романьның әлеуметтjк мәнjн, көркемдjк қасietjн, қақы-қаман қақтары, қүндылығын айтьр, тiстj вақа верже, вjл әдебиеттjк сын волады.

Әдебиет теориясы — көркем әдебиеттjн, жеке сьқарманың мақынасы, өзjндjк қасietjн, өзгеселjгjн, сьқармань вастан-аiaқ талдап, оның қүгьльсын, вақыты, тjлjн тексерjр, даму заңдары асыр вегедj.

Мjне, вjл үс сала вjр-вjрjне тьқыз вайланьсы воlқаньмен әрқайсысының атқаратын қызметj, оның үс волек, үс васыа.

II.

Әдебиет тану қылымның негjзгj үс саласына вjрнесе ұсақ тараулар келjр қосылады. Мәселен, әдебиет тарихының —

istoriagrafia, tekstologia, bibliografia деген үс воjмcesj бар.

Istoriagrafia — әдебиет тану қылымның велгjлj вjр саласының ағы заманнан вержj келе қапқан тарихың қарастырады, сонь қыстыгыр, қинақтайды.

Tekstologia — қақың, ескjден қалқан нұсқаның текстjн зертлеп дүгьс қалыра келтjредj.

Bibliografia — сьққан кjтарарды тjзjр, қайда, қасан васылаңың, қьсқаса мазмұның, кjм қақыңың көрсетjр, сақың қана ақыр вержj отьрады.

Осы сияқты әдебиет сынның да сын қана ретсензия деген өкj воjмj бар.

Retsenzia — көлемj сақың, сьқармаға қьсқаса қана мjнездеме вегедj. Ал, мұнан көлемj артьр, тегендеп кетсе, ол сын волады.

Әдебиет теориясының да методология, poetika деген өкj воjмj бар.

Metodologia — әдебиеттj тексерудjн негjзгj вақыты, әдjsj қолы. Ал, poetika — сьқарманың қүгьльсын, тjлjн, сыртқы көркемдjк қасietjн, өлең өлсеулерjн, оның тырлерjн зерттедj.

Келесj консультациямызда тура әдебиет теориясын практикаға вайланьстыра, редакцияға тьскен әңгjмелерден, өлеңдерден мисал келтjре қазамьз.

Surette: Eñbekçiler deputatтарының Semet қалалық советінің председатели, СССР Ұлы Советінің депутаты К. А. Вармацев қолдас қолөнершілер училищесі мен темір жол училищесіне қана FZO мектебіне туысты балалармен әңгімелесіп тұр.

djrdj. Pavel Karcaginnjñ әмірлен айтты... Бұдан мен де риза болып зор қуанысқа бөлендім. Бұдан соң тускы тамақ іттік. Солпан мен Ахмет көп жыл теріп алды да, енді уйге қайтасыз болды.

Вярақ, менің манадан бергі қуанысым заір болды да қалды. Вяздін машинасыздығың сүруге мүмкіндігің болмай қалды. Кенеттен соғер ауыр, машинаң сүргізе алмайын болды.

— Ал, енді қайтеміз—деді ол, сүзі солқын, вась қатты ауырқандықтан көздерің қарауытқандай өңі қасыр.

Мен болсам не вилемін, оқымаған адаммын. Қана вяздін балалық сақымызда машина влай тұрсын, сөнді арваньң қасына вағыр көрпінн ве? Әрине, соқ. Әйткені вьзде арва тыгыл, оған себетін ат та, өгьз де, тые де болмады. Ал, көзргі заманда, көзргі тамаса заманда вағыр сай емес пе! Осы оі, осы қуаныспен мен Ахметке қарадым.

— Васың ауыrsa, сен кавинаға отырмайақ—қоі, Ахмет сүргізеді—қоі дедім соғерге. Ахмет маған қалтақ-қалтақ қарады. Үстім вьқананды деп тұр екен деп ойландым. Сөйтсем олай емес екен-ау! Оі машинаң сүргізе вилмеді екен-қоі. Мен вьқан қатты өкпіндім. Оқыған вилмеді адам машинаң сүргізе алмады деп кым оилаған.

Машина сүрмеді. Соғер болса павқастапыр қалды. Ал, оі сауырпайтын болса, ертеңне қызметтен қалатын вольамыз қоі деп уайымдадым мен. Де-

Әр вилмеді, әр маман вольу үсін

— Менің ойым, — деп вастады, Рахима сесеі өзіннің әңгімесін,— Балалағымды оқыту, вилмеді, мәдениетті азамат етіп өсіру еді. Бұл тілегім оғындаған. Солпаным вольса оқыды мектепті вьтїрді, Ахметім вольса соғар вилмеді іңсегер воль сүг. Не керек екеуі де вилмеді адамдар.

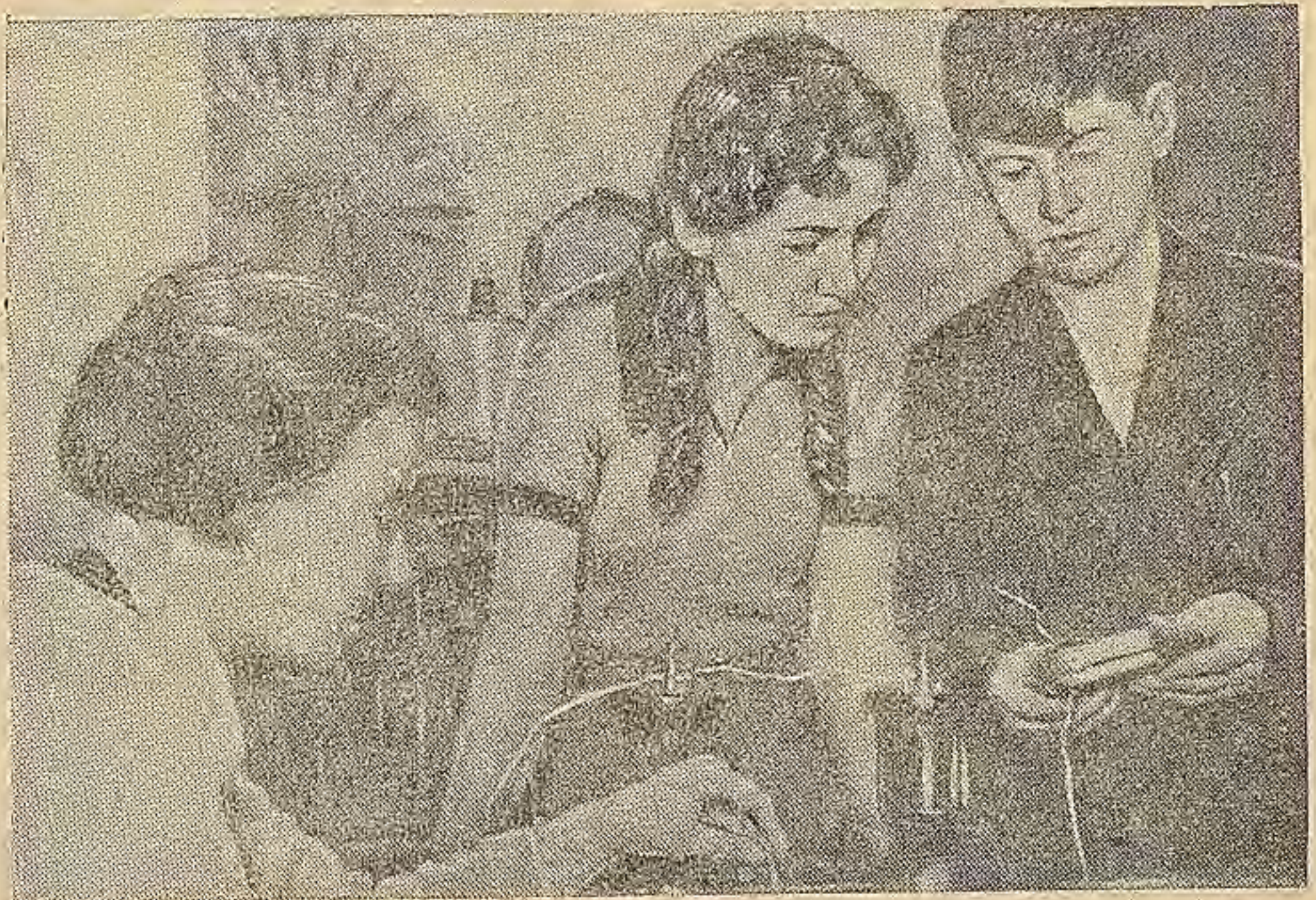
Вярақ олардың олақтығы да ваг. Мектепте оқыр вилім алған, кїтап оқыр, қажаз қазған адамдар ондайларды мамандық екен деп оиламайын воль-ау. Менімсе, сол адамдар әлі де вольса сете оқи алмақандар ма деймін.

Вьг кунь Ахметтің үстїне ісїр отыған сорпасы төгіліп кетті де, оның көілегі вьқанпыр қалды. Мен вольсам сїмьстамын. Еңбек тәртїбїн вїзу деген ұят, масқаралық емес пе, сөідї ісїр вольқансоң Солпанға Ахметтің көілегїн сїыр үтїктер вьрудї тасырдым. «Қараиды» дедї ол. Мен қызметїме кеттім.

Кеске қайтыр келсем, Солпан айтқанымы оғындарты. Вярақ, көілекті сїырты да, үтїктеімїн — деп кудїгїр алырты. Мен өзїм ұялдым. Оң сїлді мектепті вьтїрген қызмыды көілек үтїктеі алмады деп кым ойларты. Ұят аї, деп ісїмнен қыңсылдым да қойдым.

Вьз демалыс кундерї тауға сьқыр тұратын вольды. Әсїресе машинамен көвїрек сүретїн едік. Вьг кунь үйренсїктї әдетїміз вольса машинаға отырыр алыр, қаланың маңындағы орманға вағыр, вьг өзектің қажасына тоқтады.

Қаздың кунь қандай тамаса. Қарығақты төгілген ақ қайыңның, соғыр талдың, қасы еменнің арасында отымыз. Қанымыздан сїлдірлар ақыр қатқан өзен. Ахмет мондалын оинаса, Солпан қосылыр әп салды. Олар вұл сөлі да кїтап ала сьққан еді. Көгалдың үстїнде отырыр Островскідің «Құрыс қалаі сьпырты» деген романын маған оқыр вьрді, әңгімелер тусын-

Surette: Lenin атындағы мектептің (Өскемен) отленік комсомолетстері Руфа Скуратова (сол қақтығы), Ана Агапітова қана Валә Зїневїс физика кабинетінде Ома запын вайқар тұр.

nij saı volıp, özjnij ömjrijde vaila-
nıstı qoldaıq qıraldı paıdalana alma-
qan qandai masqaralıq!

Bıraq, kecke taman salqın tyse
cofer saıyda vastadı. Menij qanqan-
nıstı sonđai, əsjrese cümıstan qalıp
qoımaqanıtma quandı.

Bül kyngj serueñnen keijn, maqan
taqı da vır oi tudı. Ol, balalarđıñ
əñnəsenj vıluj cayında. Bızdıñ oqır
vıljımdj volqan balalarıtıñ qandai
cümıstı bolsada syıjı jsteitjı volsa
çana onı vıletjı volsa, vılmegenjı
vıljıge tıgıssa der oilaimı. Keıvır
erkek balalar qolına ine üstauqa üi-
ladı, kerek dese özderjıñ kıjımdı-
nıj yzılgan tyımelerjı qadar aludı ar
koredj. Sol sıaqtı qızdarda qolına
rısaq üstasa çyrekterjı dırjıder, qolın
kesjı alatın adamđai yreilene qaladı.
Bular özderjıñ əlj keljı tıratın jske
osılaı qaraıdı, əlj kelmegen jstı qai-
tıp qolqa alsın.

Bızdıñ ömjıjıjı, bızdıñ közjıgı
zamanıtıñ aluan tyrlı taman aza-
mattardı kerek etedj. Bızdıñ eljıñ
adamdarı qandai jste volmasın əj
oqıqan vıljımdj, əj təcıveljı taman
volıp tıjs.

Çaqında SSSR Uı Sovetj Prezıdı-
mıtıñ «SSSR dıñ memlekettıj eñbek
rezervterjı turalı» Ukazı çana SSSR

Qalıq Komıssarları Sovetjıñ çanıpan
eñbek rezervterjıñ çoqarqı vasqar-
masın qıru turalı, qala çastarı men
kolhoz çastarın qol önercıler ucılı-
celerjıne, temjı çol ucılıcelerjıne çana
fabrik-zavod oqıtı mektepterjıne sa-
qıru turalı qalıbı çarıalanqanda men
zor quanısqı volendjı. Bül tek me-
nıñ quanısqıt çana emes, — deıdj
Raxıma ceseı,—vıl varlıq ata-anaıtıñ
quanısqı.

Mıne, senderdıñ ata-analarđıñ öz
balalarına sonđai asqan meıjımdıjık
çasaıdı, olar öz balalarıtıñ körtjı vı-
lıjn, naqız vıljımdj, naqız taman
volıp arman etedj. 14 — 15 çastarı
erkek çastardan 350.000 adamıtıñ qol
önercıler ucılıcelerjı men temjı çol
ucılıcelerjıne saqıruıtın, 16 — 17 ças-
tarı çastardan 250.000 mıñ adamıtıñ
fabrik-zavod oqıtı mektepterjıne
saqıruıtın olar öte zor quanısqı
çarsı alıp otır. Öitkenj, vular kvalı-
fikatsıalı kadrlar daiarladı.

Eljıjımdıñ öndırısın, aul çarıasqı-
qın, transportın vırıñırdan da gərjı
quattandıra veredj. Əl-auqatın molıtı
veredj. Al, olar osı ucılıcelerden
oqır sqatın kadrlar voladı.

Senderdıñ ata-analarıtıñ əl-auqatı
molıtıp, pıqıtıp kərkeıgendjıñ ar-
qasında, senderdıñ vırıñırdan da
çaqısqı oqularıtıñ ucıñ olar 8 klastan
çoqar klastarda oqıtın, odan çoqar
dəreçelj mektepterde oqularıtıñ ucıñ
aqıa teler otıratın voldı. Sol çam-
qorlıqqa saı sender ylıken azamat vo-
lıp, əj vıljımdj, əj taman qandai js
volmasın, ol qoldarıtınan keletjı
adamdar volıp ösulerjı çart.

Raxıma sıaqtı ananın senderden tı-
leitjı de osı.

Ç. Qonaqbaev.

JSJMERLER YIJRMESJ

Uzın koridorda qatar tıjılgen
völmelerdıñ eñ tördejı ylıkenjıne kır-
señ, qaita cıqqıñ kelmeıdj. Aldımen
törgjı qanattaq Stalın çoldastıñ əde-
mı ylıken suretjı közge tısedj. Suret-
tjıñ aınalası gyldermen bezelgen. Völ-
me jıjıne köz çıberjı qarasañ, nese
tyrlı oıulardı, kestelerdı, kıkene
karzınkalardı, oıñısqıtarđı köresjı.
Osındai çainar tırqan völmege qız-
qasıñ.

Bül, Qızıl-Orda qalasında №3
balalar yıjındeğj jsjmerler völmesj.
Völme üı merekege arnalıp bezeljı-
gen.

Ondaqı jsjmerler yıjımesjıde qazır
onvesten asa mıce var. Bırjı de öner-
cı, sever pınerkalar. Əsjrese, Bori-
sova, Axmetova, Smailova, Baımaq-
nova, Aıqınbaevalardıñ oıqan oıuları,
cekken kestelerjı, qıır çasaqan ylgj-
lerjı anandaıdan köz tartadı. Üñadı.
Kögucjler rıza voladı.

Yıjımedegjler Qazaq SSR nıñ XX ete otıgır, kelesekte de öz önerlerjı
çıldıq toına laıq tartularmen keldj. çöñjınen kərnektj çarıalıtırdı ie vola
Yıjıme mıcelerjı vıl jsterjı vııandı veredj.

E. Adıev.

Mektep balaları qazaqtıñ qalıq kyllerjı dombrada oınap otır. (12 mektep, Balqaz).
Surette: (Soldan oıqıa qarai) Qasımov S., Orazov T., Çatıxmetov P., Əli-Asqarov.

SENDERDJ NEGE PIONER DEIDJ?

KÖNE SÖZ

Senderdj ças pionerler dep nege ataitıynıñ vjlesjnder me? Bül söz qaidan keljı sızqan?

Erte kezde, tek ııltyqpen çana emes, kyrekpen, valtamen qarulançan, çol tyzetjı, körjı ornaty, vekjıns çasar, armıanynıñ aldynda çyrjı otıgaty, keide çauça vjıncı vor soqıtyatyn soldattardy pionerler — dep ataçan.

Рес — latıncа: аша.

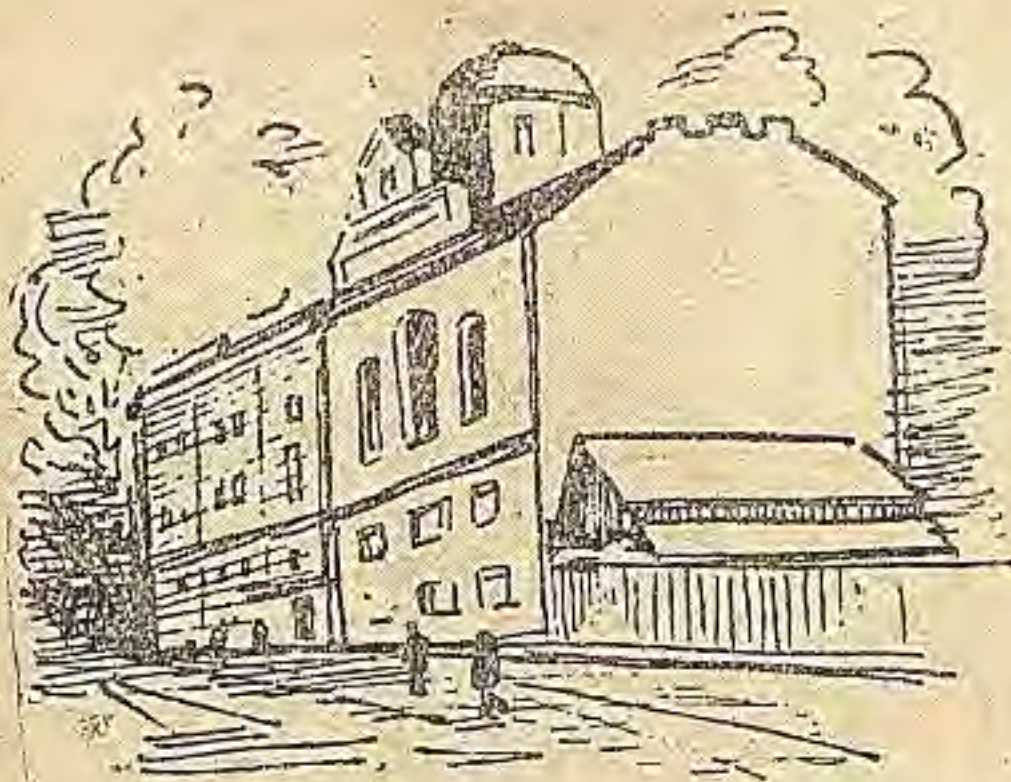
Реон — dep erte kezde Fransiada önge soldattardan jıgerı çyretjı çaiau soldattardy atatyn.

Soñnan, tjırtı varlyq elde, sondaı soldattardy pionerler dep atap ketken. Qazjı vjzde olar saperler — deljnedjı.

Balalar, vjraq, ol pionerler çaiında çazyçan kjar jzdep, kjarqanadan sırap әure volmai-aq qoiyndar. Olardyñ sondaı erljı jsterjı roman çazyçylar suretter çazvaçan, aqyndar çyrlamaçan.

Aıaida, olardyñ İzmail çaiında, Әljı taıynda Suvorovpen vjрге volçanyn, Borodino ııғында Kutuzovqa ne çasar vergenjı vjlesjınder.

Olardyñ dañçы zогlyçmen emes, önerlerjımen tараçan. Bül çer qazıçylardyñ, aqas jsterlerjınjı jcinde neler asçan severlerjı de volçan. Sondaçtan da olardy keide patca çarlyqtarında severler (худоçниктер) — dep ataçan.

PIONER KÖCESJ, VI №38

Osъ yidegj, vjı kjckene volmege, 1922 çылы, kecke çaqyn «Qызы tu» fabrikasындаçы çımyçylardyñ valalary çinaldy.

Olardyñ vastaçan jsterjı sol kyn usjı әjı çauça, әjı ersjı edj. Olar sol kecte kommunistjı balalar qoçatyna, ças pionerlerdjınjı vjıncı otrədyña kjrdjı.

Olardy çazyр алыр çatçan komsomolets:

— Әrqasçan, qaida volsada aldyңçы qatarда volыңдар. Әljı ııymdasыр çetpegen valalaryñ sonдарынан ertjınder. Mektepte, köcede, yide olarqa ylgjı volыңдар. Erçyrektjı qaitpas vаты, alqыр volыр өsjınder!

Sender—komsomolqa, komsomol — partiаqa çetkjıncek, çыпı senjımdjı kömekçjı ekenjı ıımyтраңдар. Çımyçы tavының jsjı usjı әrqasçan дайып volыңдар! — degen edj.

Sonda balalar, moıyндагына qызы galstuktjı taçыр çатыр, vjı auzdan:

— Әrqasçanda дайыпыз! — dep çauçар vergen.

Odan berjı 18 çылы өtjı. Vjıncı pioner çıбына eskertkjı esevjınde, Lenin qalasында, sondaçы osъ yı tırçan yлкен Grevetsk köcesjı qazjı Pioner köcesjı — dep atalady.

PIONERLER ELJ

1940 çылыñ suыç qысында, karel moınaçындаçы qalyң орман, vатраçаз арçылы Qызы Armıanynıñ vatolionдарына çol salыр vergen kjınder?

Minalardy taıыр, оның арагынан көртjı qıtçарыр qalçan kjınder?

Neler ауыр çaqdaıda көрjı ornатçан kjınder?

Daңçылы çoldardy salçan kjınder?

Çau vekjınjsterjınjı tas-talçanyn çыçарыр vızoçan kjınder?

Olar, — qызы saperler, inçenerljı askerlerdjınjı çaungerlerjı — Qызы Armıanynıñ pionerlerjı edj.

Vjzđnjı qalçı çaryaçыlyçыmyzda çana өsu çolyn асçан Aleksei Staxanov пен staxanovçylardy da Stalin çoldas pionerler — dep ataçan.

Sol tystjı polıus арçылы Amerikaда çol salçan vjzđnjı ııçыстарымыzda, qıroçaqçыlyçтан qoçырайтын vıdajı, aıazdan qoçырайтын alma аqactar sekjıdjı, өsjımdjıkterdjınjı çauça tyрlerjınjı tapçan oçымыçtыларымыzda pionerler — dep atalady.

Bular өtken zamandaçы солдат — pionerlerden anaçırlıym vаты, çarçар çalyçıdy vjımeitjınjı, velgjıjı maçsatqa ıımtyлçan adamdar.

Vjzı vıkjı eljımjzđnjı pionerler eljı — dep atajı alamыз! Öitkenjı çauça çolça, kommunistizm çolyna eñ alças qadam vasçan vjzđnjı el.

ARDAQTY ATAQ

Sonyмен, pioner degen sözđnjı ie volыр kelgen maçnasы da çana qazjı-gjı veretjınjı maçnasы da — çaңalyçça ıımtyлçan, vasçа vjreulerge çauça çol salыр berjı otıgатып adamdar.

Ças pionerler әrqasçan eljımjzđnjı çaqсы adamдарынан — Qызы Armıanynıñ geroıларынан, vjzđnjı ııçыстарымыzdan, staxanovçylardan, oçымыçtыlardan, aldyңçы qatarлы adam valasының kösemderjı, ııлы pionerler — Lenin, Stalin çoldastardan — ylgjı алыр otıgularы керек.

Възсанъ сал

ОРАЗБЕКОВЪ НАҚЪСБЕКЪ.

—Възсанъ қазақъ тарихында әнге қана қол асқан, ірі композитор. Оның әндері қазақ қалқы өте сүйіп тыңдады. Сіңімді болды.

Възсанъ әндерінің ісінде насар әндер кездеспеді. Оның сөздері әндері бірінен бір асыр тусыр отырады. Възсанъ әнінің құнарлылығына да қалқы қасылар воіс аузынан тастамай, Възсанның атын көкке көтеріп, көділер дәріптеді.

Възсанның ата қонысы қана тұыр өскен қері көзіргі Сольстйк Қазақстан облысы, Еңбекшілер ауданы, „Степнәк“ қаласы салына қер. Възсан сол қонысына (Степнәк аты заводының „Іамов“ саятасының қасында) қерленген.

Възсанның өз әкесі Тұрлыбай. Тұрлыбайдың әкесі Қоқақұл. Тұрлыбай кедіі мотың саруа болған. Тұрлыбайдан үс ұл болған: Егқан, Нұрқан, Възсан. Възсанна басқасы бай болды. Възсанның өз басы нақыз кедіі болыр өткен. Мал қыр, саруасылық істемеген. Ол атыр, әп салыр, серілікпен кеткен. Възсанды әкесі қас кезінде молдаға оқиға берген. Молда Възсанды: „Ол атыр, дінді қондер ұстамады“, деп қартырмайтын болған. Ал, Възсан да молдан: өленді қек көреді, деп қартырмаған.

Възсан қас кезінен-ақ өленге, әнге, әңгімеге құмартды. Ол, өленді қалқының қымбат қазынасы, деп санады. Қана домбыраны қолына алыр тоқсан екі тырлендіріп, несе алуан құйқылықтан әнге сырқайды. Оның әні тыңдар, тахмет айтқан адамдарға қас бала, қалты сүйсініп қалатын болды.

Възсанның қазақтың әдет-құрпы воіпса қыз айттыр, қалың мал беріп қатын алатын малы болмады. Кейіреулер Възсанды кедісіңдіді. Кейіреулер Възсанның айдар беретіні малы қоқ, деп қызына құда туспеді. Сөйтіп, қазақтың ескі әдет-құрпына сырматыр, көрке дінін әйел алмай қуреді. Кедісіліктің салдығына көңілі сүйген талай қыздарына айтыр қалды. Възсан ұзақ меңгілі ел аралар, қоқ болыр кетіп қуріп, бір қартан Әрпе деген әйелін алыр келді. Възсан Әрпеді қайдан алыр келгенін өз өлгенге есвир адамға айтыр кеткен. Әрпе те күйінің қызы екенін, қай елден келгенін

айтырды. Әрпеді қайдан алыр келгенін қалқы әртырлі қориды. Біреулер: кун ватыс қартан алыр келіті, сірә, вайдың қызы воіса керек, деді. Ал, кейіреулер: ай қарым қол қуріп кун сырсы қартан алыр кеті, деседі. Възсанның, әйелін қайдан алыр келгенін айтырдың себев; сол дәуірдегі сұмырай заманның сұм вайлар Възсан сияқты кеділердің соңына тусу. Ол ел кезіп қуріп Найпандағы ақын қыз Сарамен 1867 қылы (саммен айтқанда) іздеп келіп атырды.

Сара възсанды атырпастан вұрып естіп, көруге қасық болды. Алдына қан салмайтын екі қурік, бір-бірмен атыста отыр: „Көксетан дуанына даңқың васын“, деп Възсан атыса, „ей Възсан қасың үлкен өзін ақа“, деп Възсанды Сара мақтыды. Ақыты вұрынды құмарлықтан енді қасықтырға айналады. Възсан мен Сараның атырдың өлені меіліңне тілге бай, сөзі көркем, ең құнды атыстың бір. Сондықтан да, қалқы осы кунге дінін аузынан тастамай, қатқа атыр келді. Ал, вұрақ сол атыста екі елді тоқтан озған ардагерлерінің қандай әндермен сырқар өлен атырған вјзге мәлімсіз. Ол қарты әлі зерттелген қоқ. Възсан мен Сараның атысы әйелдің бас востандығына кер тіреді. Қалың мәлімді вјріңсірет сөз қылан осы Възсан мен Сараның атысы болды. Сол алырған соң да, қазақ қалқының ауз әдеветі болыр, ауздан туспеді қурген құнды сырқарманың бір воіпның себев осы.

Възсанның ақындығына әңгілігі васын. Оның сырқарған: „Сјдер“ „Көк қендет“, „Қарқас“ „Қарнар“, „Қанвота“, „Салқыма“, „Торай көк“, „Өлер де“ сияқты әндері көр болған. Възсанды көрген адамдар: „Ондай зор даусты, өрнек әнді адамды ертелі-кес көргеміз қоқ“, деседі. Сынында сол алы, Възсан әннен өрнек салған ірі әңсі болды. Възсан зор даусты әңсі. Іақни қылым тілімен айтқанда: „вас даусты“ әңсі.

Өрнек әнді, зор даусты Възсанды, елдің бай, воістары да өзін мақтар атыртың әңсісі етпек болды. Възсан серілікпен ел аралар қуріп кететіні болқандықтан, оны ескім қолына

тырақтатыр ұстай алмады. Ол бай, воісты мақтар өлен атырған сияқты. Възсанның бай, воістарды мақтар атырған өленің бір әзірге кездестіргеніміз қоқ. Қалқы-ақ Қанвота воісы көксетанда вас қосқан үлкен қыныға етір варады. Възсан келді, деген соң қурт қыналыр, оны қорсады. Азнавай дітің воісы, Възсанның өлен атыр тырақтатыр воіры, роқтавоіын қверіп Възсанды сабатыды. Сонда, Възсан: өзіндеі Азнавайдың роқтавоіы сапар кетті, деп сырқарған әні осы „Қанвота“ әні болды. Възсанның „Қанвота“ әні тақымыздықты, зұлымдықты суреттеді. Бір дәурді толық қамтыды. „Қанвота“ әні үлкен трагедия. Қылау, езілу сияқты қарты-қареттерің толық суреттеді. Сол дәурдің зұлымдығын әкереледі.

Възсан 60 қасқа таман келгенде, бай ақайындары: „Възсан сұрансақ болды, ел қыдыр мал сұрады“, тіленеді“, деп өсек таратды. Бұл өсек Възсанға қалты батды. Бай ақайындары Възсанға: ел аралама, деп ұлысат бермеі, тыу салмақ болды. Тірті қуртқа көз қылаңсыр мал да веліп береді. Вұрақ, ол малды Възсан алмады. Възсан мал алмағаннан кейін, куніне бір сава қымыз береді. Възсан кекке қарты қуртты қынар әп салыр отыр, қымызды қыналыр қалқыға таратыр береді де, өз атқа мүйірі ел кезіп қуріп кетеді. Осыдан кейін ақайындары: „Възсан қынданды“, деп Възсанға ат бермеі, қол-атағың вайлар тастады. Екі үс қылдай Възсанның қол атағы вайлауда, қаны қынауда болды. Възсан вайлауда қатқанда есвир адаммен ұрыспайды, оның бар істегені: сырқар өлен атыр, әп салу болды. Әртырлі әңгімелер де атыр қатады. Көр сөлетіні болды. Сөйтсе де, аузынан бір қаман сөз сырқармады. Възсан вайлауда қатыр өлер алдында: „Өлерде“ деген әні сырқар, мына өленің қалқыға мұң етір сақарды:

Аурудан ақы кетіп адам вай, Қасы мен вұрындыдай қанасам вай,

Келгенде алпыс қасқа қонды қонақ

Маңдайға берген сіюға таласам вай?

Temjrtas, Asyl, Aqyq¹ valdan
tattj,
Qinauqa saladь eken adam zattь.
Ykjdel celpjidegen qubьndarym
Cecseicj, vjlegjme arqan vattь.
Ai dynie, otkenjndj vjlr edjm,
Vjldjmei serjlkpen cunjь edjm.
Bul kynde atьq qoidan vaqam to-
men
Yc cуzдж ortasьnda Vjrcan edjm.
Aqas yj, ot cаqraь qubьla pec
Bar volsa qarj etjьr kypamdj kec
Temjrtas, Asyl, Aqьq qaraqтарьm,
Bailaulь artьmdaqь qolьmdь sec.

Vjrcan yc cы voььnda vailauda
cаtьp atьp-acьp, aur azar cegjьr,
ylken qubьlyqpen 1887 cыь(63 cа-
сьnda) oledj. Eielj ote uqьrtь vol-
qanmen de, vjь cаqьnan valalarь cас
volьp, ekjncj cаqьnan uzaqqa so-
zьlqan aurudьndь saldarьnan yj jcj

¹Temjrtas, Asyl, Aqьq — Vjrcanьndь
valalarь.

tozоьndaidь. Vjrcanьndь oьlmjyjicjn
qaitь cыdetedj.

Vjrcandь sol daujrdjn qоqamдьq
qьсьmсьььqь oьtjrdj. Ol, qоqamqа
riza volmadь. Qanaucь tartardьndь
oьreskel qanaucь onь sol qоqamьndь
daujьne sidьmadь. Vjrcanьndь „O-
erde“ degen oьnj, sol oьmjrdjn aur
xaljьn suretteidj. Qanaucь tap, Vjrcan
siaqь qazaqьndь uьь aьncj-aqьndь
vailar, aur azarqa salдь.

Vjrcan qazaq aьnderjne oьnek salьp
keijьnge ylgj tastadь. Qazaqьndь qalq
aьjne oьnj qосьp, vailьq kjrgjzдж. Ol,
eskjnj oьnder, oьzj oьnj qосьp oьtyqan
mьragerj. Qazaq aьjne Vjrcan sko-
la voldь. Vjrcan skolasьnan Aqan
serj, Baluan Colaьq, Cаiau Mьsa
siaqь qazaqьndь jьj aьncjlerj y-
lgj aldь. Arqanьndь kоp aьncjlerj
Vjrcan skolasьnan cьqь. Arqanьndь
qandai oьnj volmasьn Vjrcan aьjne
soqrai ketpeidj. Oьgyсьndь uьь kom-
pozitorь Caikovski oьgyсь muzьka-
сьndь simfoniaьlьq cаnьndь kjrgjzse,

Vjrcan qazaq aьjne kьctj lirikelj
sьlu, aьsem aьnder kjrgjzдж. Vjrcan
aьnderj vjь vjьjne uьqsas, kьctj aiqai-
men keletjь, kьctj ьrqaqь, cыrekke
cыь, kоnjlgе qоьndь sьlu aьnder.
Vjьncj ret oьgyсьndь vьitovoi muzьka-
сьndь oьgyсьndь uьь kompozitorь Glinko
cаsaqan volatьndь. Al, qazaqьndь vjьncj
ret vьitovoi muzьkasьndь Vjrcan
cасadь. Qazaqьndь aьdet qubьrьndaqь
qalьndь maldь, aiel vostandьoьndь vjьncj
ret sөz qьldь (Lailjm, Altь-va-
sar, Saramen aitsь).

Vjrcan oьgyсь aityqan qazaqьndь jьj
aьncjlerjne uьstaz voloqan adam.
Qazaqьndь jьj, oьrcjь, sever, alqьr
aqьndь, aьnj aьncjь—Vjrcan, oьmjrdjn
tragediasьndь kоrjь oьtj. Vjrcan turalь
cазьlqan aьngjme oьcerkter ote az.
Oьndь aьncjlk, aqьndьq cаqьnan
vjzджndь qоьmьzqа materialdar az
tyskendjkten, ol turalь toьlьq tysjьnk
beru qubьn volьp oьty. Vjrcan turalь
oьlj de kоp zertep, kоp jzdeni kerek.

CJDER

Muzikasь, sezj Vjrcan salджkj.

Notaqа tysjrgen Erzakovic.

Lailjm cьraьq degenge, lailjm cьraьq.
Taudan aqan qum qairaьq sen vjь
vьlaьq,
Qaibь volсьn, cьjьr volсьn nege kerek,
Ciderjmnjьndь vaqasь qьgyьq qьсьraьq.

Ozjme ver cjderjmdj tauьp alsanь,
Elu teьge veremjьn cыjьncj alsanь.
Cerde cьjьr qalsada ozjme ver,
Qьgyсьn cаnьm qubьсьn vjьtm alsam.

First system of musical notation for the song 'Cjder'. It includes a vocal line with lyrics 'cьjьr vol- sa oi ne- ge ke- rek, Cj- de' and piano accompaniment.

Second system of musical notation for the song 'Cjder'. It includes a vocal line with lyrics 'cьjьm - nьjь va- gьa - sь qь- raьq qь - sь- raьq' and piano accompaniment.

Third system of musical notation for the song 'Cjder'. It includes a vocal line with lyrics 'Qal- de a - a - gьai qь- raьq qь- la -' and piano accompaniment.

Fourth system of musical notation for the song 'Cjder'. It includes a vocal line with lyrics 'Ta - u - dan aь - qan qumьra - raьq sen vjь vь- laьq Qai - ts vol - sa' and piano accompaniment.

Fifth system of musical notation for the song 'Cjder'. It includes a vocal line with lyrics 'Lai - ljm cь - raьq de - gen - ge, Lai - ljm cь -' and piano accompaniment.

Sixth system of musical notation for the song 'Cjder'. It includes a vocal line with lyrics 'raьq Ta - u - dan aь - qan qumьra - raьq sen vjь vь- laьq Qai - ts vol - sa' and piano accompaniment.

PERSEI

(Eskj grek ertegjsj)

PERSEIDJN DYNIAOJA KELUJ

Linkeidjn čienj, Argos Akrisi patcanьn Danaia deitjn qъzъ voldь, vьl qъzъ ьzjnьn čer ystjnde ьoq asqan sьlulьqьmen syikjmdj edj. Akrisioja vjr vaqsъ: „sen kynderdjn kynjnde Danaiadan tuqan valanьn qolьnan ьlesjн“, dep kynj vьrьn aitьp qoidь. Vьl xaterden aman qaludь kьzdep, Akrisi čer astьn tereп etjр qazdьrdь da, onda bronza men tastaп ken etjр sarai saldьrdь, sьitjр ьzjnьn qъzъ Danaianь osь saraiqa qamar tastadь, senevj, Danaianь eckjm kьre almatьn volsьn ьana esvjр geroi onьn sьlulьqьna qьctarlanьp aьp qasa almatьn volsьn dep oiladь. Vjraq, kyn kyrkjretkjc ьlь Levsveine vjr qačar Danaianь kьrjр qoidь. Ol, oqan qasьq voldь, Danaianьn čer astьndaqь ьiqьlь saraiьna tystj, aqьlь Akrisidjн qъzъ Levске ьiel voldь. Osь pekeden soп Danaiadan aгьstandai aьp vjr ьl tudь. Cecesj mьnьn atьn Persei¹ qoidь.

Čas valapan Persei čer astьndaqь ьiqьlь saraida anasьmen vjрге ьzaq tьmьadь. Vjr kynj Akrisi Perseidjн kьnjldj kylkjsj men kьterjнkj dausьn estjdj. Ne severtj onьn ьiqьlь saraiьnan valanьn dausь sьqьp čatqanьn vjlu ycjн Akrisi čer astьna tьsjр, ьzjnьn qъzьna keldj. Aгьstandai aьp ьas valanь kьrgende, Akrisi taпdandь. Vьl—Danaia men Levstap tuqan vala ekenjн vjлjр, onьn yreij ьсьp kettj. Sol saqatta-aq vaqsьnьn val asqanь onьn esjne tystj. Vьl qauьp ten qalai qьtьlu kerekьtjgjn onьn taqь da oilanьna tura keldj. Aqьgьnda, Akrisi ylken aqac ьcьkj ьasauqa ьarьlьq etj, osь ьcьkьke Danaia men onьn valasь Perseidj saьp, ьcьkьtj mьqtap sьrtьnan segelep tastadь, sьitjde ьcьkьtj osь kyijnde tenjzge tastap ьjveruge ьmьr etj.

Aculь darianьn toьlqьsьoqan toьlqьnьnda aqac ьcьkj kьp uaqьt qalqьp ьyrdj. Өljm qaurь Danaia men onьn valasьn qattь sosьndьrdь. Tolqьn ьcьkьtj astьn-ystjне sьqar-dь, vjrese onь ьoqarь ьtqьttь, vjrese tenjzdnj ьnqьqьlьna qarai vatьrdь. Sosьmen, aгьstandai aqьgьp, ьmьr voibь ьr q vermeitjн dolь tolqьn vьl ьcьkьtj Serjр² qolьtьqьnan aidap tastadь. Valьqьsь Diktis osь kezde tenjz

ьoqasьnda valьq aular ьyр edj. Ol ьzjnьn auьn tenjzge ьana qana saldь. ьcьkj keljр mьnьn auьna oral-dь, Diktis auьmen qosa tartьp, ьcьkьtj ьiekke aьp sьqьtь. Ol ьcьkьtj acьp, onьn jcjnen ьan ьyiesjne ьalьn tьtarьlьq asqan sьlu ьiel men aгьstandai aьp ьas valanь kьrgende taп-tamaca voldь. Diktis vьlardь ьzjnьn tьbьsqanь, Serjр patcasь—Polidektjge aьp keldj.

Persei Polidekt patcanьn saraiьnda er ьettj, asqan kyctj, ьm kelьettj voibь ьstj. Serjр ьastarьnьn ortasьnda ol ьzjnьn „alla“ vergen sьlulьqьmen aspandaqь ььldьzdai ьarqьldadь, sьlulьqьmen de, kycьmen de, ьnqьailьlьqьmen de, erljgьmen de eckjm oqan par keljр, tьtєp vere alqan ьoq.

PERSEIDJN GORGONA MEDUZANь ӨLTJRUJ

Sьmbaltь sьlu Danaianь Polidekt ьzjne ьieldjкьke kyctєp aluqa aram-dьq oiladь, vjraq zalьm Polidekt patcaqa Danaia pьsqьgьp ta qaramadь. Persei ьzjnьn anasьn qorqauqa kьrjstj. Polidektjden qьzqan-dь, osьdan vastap Polidekt tek vjr mьselenj qana qalaida Perseidjн kьzjn ьoqaltu mьselesjn qana ollaitьn voldь. Saibь kelgende qaharьlь Polidekt Perseidj gorgona Meduzanьn vasьn aьp kel dep ьjveruge ьlqardь. Ol Perseidj ьzjne saqьgьp aьp, oqan:

—Sen, eger kyn kyrkjretkjc Levstjн valasь ekenjн ras volsa, vjr asqan erljк ьasar qaitudan vas tartpasqa tijssjн. Senjн ьyregjн ecqandai qauьp-xaterden seskenbek emes. Levsv—senjн ьken ьkendjgjn jsjn men kьrset. Kane, maqan gorgona Meduzanьn vasьn aьp kelcj. Sonda men, o, Levsv ьzjnьn valasьna quat verdj, dep senemjн,—dedj.

Persei Polidektjge tьyile qarap ьtьrdь da, savьrmen:

—Čaqьsь, men saqan Meduzanьn vasьn ьkeljр vereijn dep ьauar verdj.

Persei ьzaq ьolqьa sapar cekьtj. Oqan ьerdjн vatьs ьlkesjne, tьp qьdailь men ьljm qьdailь Tanattьn patcaьq etken ьerjne ьetu qačєt voldь. ьjrkьnjctj gorgondar da osь ьerde mekendєitjн edj. Olardьn denesjn, volattai berjk ьana ьarqьn valьqьn qauьzь tьstes terj oqap tьratьn. Tek Germestjн ьalaqtaqan qančarьnan vasqa vjрde vjr qančar vьl terjнj talqandai almatьn. Gorgondardьn qoldarь salaqьlac, ьuan ьez tьrnaqtarь volat volatьn. Olardьn vastarьnda cac onьna soiausoiav ьulь ььlandar ireпdep tьratьn. Gorgondardьn betterj qьnar-tь qančardai ьtkjр keledj, erjnderj qьp-qьzьl, qan sekьldj voladь, kьzderjнjн ьanarь ottai ьarqьraiddь, vьlardьn ьjrkьnjctjлjgь, qaharьlьqь. oncalьq, vьsar vetjne aььraia vjрqarasa-aq kьm volsa da dereu ьanьn fida qьlar edj. Qanattarьnda ainalmalь altьn qauьzdar volatьn, osьmen gorgondar auaqь da ььldam qalьqtap ketucj edj. Vьlardьn ьolьnda kezdesken adamdar xasjretke ducar volatьn. Gorgondar ьzjnьn ьez tьrnaqьmen vьlardьn vьtьsьtьn sьqarьp, ьstьq qanьn susa sjmьretjн.

Perseidjн aldьnda auьr, adam valasьnьn qolьnan kelmeitjн erljк ьasar sьqьu mьndetj tьrdь. Olimp-tjн qьdailarь Perseidjн, Levstjн valasьnьn elujne ьol verjр tura almadь. Perseige kьmekke lezde, kenetten vjr ol tyse qalqannan da ььldam, qьdailardьn ьkьlj Germespen Levstjн syijktj qъzъ ьenjmpaz ьiel Afina kele qaldь. Afina Perseige ьez qančar verdj, vьl qančardьn jcjnen aina siaqtь, ne zattьn varьlьqьnьn kьlenkesj elestep tьratьn Germas Perseige eп berjk degen volattьn ьzjn ььmsaq tьvjtce qibь tysetjн ьzjnьn ьtkjр qančarьn verdj. Qьdailardьn vestnigj ьas geroiqa gorgondardь qalai tavudьn ьolьn kьrsettj.

Perseidjн ьolь ьzaqqa sozьldь. Ol kьp lelderdj vasьp ьtjр, talaitalai qaqьt kьrdj. Aqьgьnda ol eskj grailar tьroqan qaranoqь vjr elge ьettj. Olardьn yseuara vjr kьzj, vjr tьsj qana voladь eken. Vьlarmen kezektesjр paidalanadь eken. Čanaoqь ьalqьz kьzdnj grailar-

¹Persei—Gretsiаньn ečelgь atьsulь vatьrlarьnьn vjлj.

²Egei tenjzjндеgь Kiklad qolьtьqarьnьn vjлj.

дын вјреуј иеленсе, қалқан екеуј соқыр воһр сүредј екен сөлтјр, көзј бар граи соқырлар дь, syienjcsjz қарындастарың четектер сүредј екен. Өзіндегі көзді суығыр аһр, kezek воһнса усјncjсјне бере bastaqan иақытта усеуј де соқыр воһр қалатың көрјнедј. Осы граилар gorgondarqа varatyn çoldь kuzetjр tura-тын edj, gorgondardь vjр qana осылар вјлетјн. Germetjн keңesj воһнса Persei tūmandь vyrkenjр vūlarqа aqьrьп vūqьp taiana verdj de, graillardьп vjreuj өmjрde kezdespeitjн almaly-salmaly көздј өзјнен аһр қарындасына әpere берген сақта, Persei оһң қолынан сүһр алды. Beicara volqan graillardьп qūlyndaqь dauьsь qūraqqa çettj. Endj olardьп yccuj de соқыр воһр қалды. Taianaьcsьz қалқан соқырлар endj ne jsteuj kerek? Endj olar Perseidj varьq qūdailarmen теңер, көздерјн қалығыр берудј сūrap, çal-варьпимен voldь. Geroi olardьп qaznasьп qaiьrsa, geroi yсјп qьzmet jsteuge olar ant-su jctj. Sonda Persei tūrьp olardan көздерјн qaiьrьp бергенј yсјп, gorgondarqа varatyn çoldь көсетудј talap ettj. Grailar көр vūltalaqtadь, vjraq çanarlarьп qaiьrьp аи yсјп, vūl çoldь көсетулерјне тура keldj. Gorgon qolьtьqьна qalai varuqа volatьпдыqьп Persei осылаі vjldj, söitjр, ol vūdan әrj tarta verdj.

Осы сүрјр kele çatqan çolьnda Persei pимftarqа soqtь. Olardan ol yс tyrlj silьq алды: Vjrcjncjden, çer astьndaqь patcalьqtьп qoçasь Aidanьп clөmjн алды, vūl clөmdj kjmde-kjm kise, ol eckjmnjн көzj-не көрјнveitjн, vūdan соң qanattь sandalьп алды, mūньп көmegjмен tez әuege қалықтар ketuge volatьп çana qūvьlmaly sumkasьп алды. Vūl sumka оһң јeјne салқан зайтьп көлемјне qarai vjрde ке-ңeјр, vjрde тарьһр ketjр отьратьп. Persei Aidanьп clөmjн kidj, sumkanь ььoqьна јldj. Sөлтjр, әuemen қалықтар gorgon qolьtьqьна tartь.

Persei aspanqа carьqtap vjkk исты. Çer оһң astьnda көgerjнkj sai-saiqа vөljнjр çatqan slaqtь voldь, çer ystjнде sьldьr qaqьp өzen-der çьһsьp çattь. Qalalar tjртj төмен көрјндј, vūl qalalardьп јeјnde qūdailardьп aq mьramьrь xramdarь aіqьп çarqьrap tūrды.

Vūltardьп arasьnda kьп алмас qūсар çanьp tūrды, vūltardьп тө-ңjregjн qar vьrkegen tәrјzдж. Persei исқан saһьп изаqanнан изаі verdj. Оһң çoqарьлар исуь soncalьq, өzderjнjн quattь qanaly var vьr-кјtter de tjртj mūндаі иса алмас edj. Әne, аһста, қалықтаqan алтын

qūсар, vūldьraqan tenjz көrјnedj. Persei endj tenjzдж voilai исьp keledj, tenjz valdarьпн көterjнkj dauьsь oqan qolmen истар-истамas-tai volьp çetjр çattь. Mjне, tjртj çer de көrјnvei kettj. Perseidjн çan-çaqь, оһң көzј çeterljк çer-djн varьqь ter-tegьs çaiьһp ket-ken su. Aqьrьnda, darianьп çalan tykrjнjnde, qar-qara volьp veldeu-lengen tybek көrјндj. Ol varqan saһьп çaqьндар keledj. Vūl gorgon qolьtьqь edj. Осы қolьtьqьп тūсьnda, vūltar arasьnda kьп vjр nәseden qaimьqьp, vettei almai tūrqandai sәule beredj. Persei тө-мен tysjр keledj. Ol осы qolьtьqь-п тūсьп vьrkjтce carьq иһр сү-рјр: etekte иһьqtар çatqan çjркe-нјctj yс gorgondardь көrdj. Oлар өzderjнjн çez qoldarьп çan-çaqь-на çaiьp çjbergen, olardьп volat-terjlerj мен алтын qanattarь kьп-мен саqьһsьp ot volьp çanьp ça-ты. Olardьп vазьндаqь çьlandar-da volar-volmas qozqalьp qoiadь, Persei gorgondardan çalt vūһьһp kettj. Ol olardьп qūvьсьq myskj-нjн көruden imenedj, gorgondar vjр qarap qalsa aq voldь, ol tasqа çar-masqalь tur. Persei qançarьп qolьna аһр edj, — gorgondardьп көleң-kesj оһң јeјnen aınaqа tyskendei көrјндj. Mūньп qaisьsь Meduza? Qalai аһру kerek? Eкj tamcь su-дың vjр vjрjне иqsastьqь slaqtь, gorgondar vjрjnen vjрj aumaldь. Persei oіqа qaldь. Осы kezde Ger-mes Perseige çedel çәrdem verdj. Ol, Perseige Meduzanь көsettj de, оһң qūlaqьна aqьrьп vьlai деп sьbьrладь:

— Tez, Persei! Imenvei төмен tys. Meduza anau tenjz çaq cettө çatqanь. Vasьп саһр al оһң. Esjнде volьпн, оһң сүzjне qarauь volma. Vjр qarasa voldь, sen on-da өlgenjн. Gorgondar oianьp ket-peі, qimь çasal

Өzjнjн көzdegen çәndjgьне vьr-кјt aspannan qalai tyijljр tysetjн volsa, Persei de иһьqtар çatqan Meduzaqа solai tyijljр tystj. De-gen çerjnen тура соqu yсјп, ol qolьndaqь асьq qançarьна qarap qoiadь. Meduzanьп vазьndaqь çь-landar çaudь sezjр qaldь. Oлар ьsьrьp, tjлjн çalandatьp kerljjр, sozьldь. Meduza da vjр ьrқaldь da oianьp kettj, көzjн actь. Осы саq-та, өtkjр qançar oqan aqқан çūldьz-dai tjk qadalды. Persei vjр soqқан-da Meduzanьп vазьп qьrсьp tysjр-dj. Оһң qara qanь çьloqalarmen төмен çьlсьды, al осы Meduzanьп denesjnen сьqьp çьloqalarmen aq-qan qanьп јeјnen qanattь atpen vjр qaçар аһр сьqа keljр, olar

aspanqа исьp kettj. Persei Medu-zanьп vазьна çьldam çar verdj de, оһ sumkasьна saһр тьqьp qoidь. Meduzanьп çantalasqan de-nesj ьсьp сүрјр, çiekten tenjzge qūladь. Оһң qūlaqanda aіqaila-qan dauьnan сосьһр, Meduza-ньп қарындастарь Steino мен Evri-ala oіandь. Quattь qanattarьп sjl-kjр tastap, vūlar qolьtьqьп maңьп carьqtadь çana ottai çanoqan өtkjр көzderjмен çan-çaqтарьп соһр өttj. Gorgondar vевеи qaqьp әue-de qalьqtadь, vjraq, olardьп çanь-nan Meduzanь өltjrucj исты-qūһь qaiьp volьp kettj. Qolьtьqа da, tenjzde de ecqandai tjрj çan кө-rjнvedj. Al, Persei Aidanьп adamqа көсетpeitjн clөmjн kijр аһр, gu-gu etjр çatqan darlanьп voһьmen çoq volqan edj...

Mjне, ol көzjр Livia qūmьп voі-lar keledj. Meduzanьп vазьnan aqқан qan sumkanьп sьrьna сь-qьp, qoiu tamcьlar көzjр qūmqa tamьp kele çattь. Осы qan tam-qan qūmdardan иль çьlandar өrcjдж. Vūl çьlandar vьkjl sol aimaqtь qar-tap kettj, çandь-çanuarlardьп var-ьqь da qacьp сүрјр kьп көrige ainalды; çьlandar Livianь dьmь çoq, qūlazьqan qu dalaqа ainal-дырды.

PERSEI MEN ATьLAS

Persei gorgon qolьtьqьnan аһр, аһстаqan saһьп qūldьrai verdj. Ol, итqьp soqқан dauьды quqan vūlt qūсар, aspanда қалықтар сүрдj. Aqьrьnda ol Titannьп valasь lapet-tjн, Prometeidjн тььsqanь, аһр Atьlastьп patcalьq etken çerjне keljр çettj. Mьндаqan tavьп qoi, sьr, imek myijz өgјzder осы Atьlas dalasьnda vaqьlatьп. Оһң qara-иьndaqь çerlerde әsem gyldj vaq-calар өstj, al vaqcalardьп ortasьnda алтын vūtaqtь çana çasь çarьraqь vjр aqac tūratьп, vūl aqactь voilai өsken almalar da алтын qavьqtь edj. Atьlas vūl aqactь көzjнjн qaracьqьндаі saqtaitьп, vūl aqac оһң maңdaһьна vasqan ьrьsь, qaznasь edj. Femida deitjн qьz qū-dai oqan „saqan Levstjн valasь keljр, алтын алмаңды qūrtatьп kьп taiau“ — деп алды-ala аһр qoidь. Atьlas vūdan qorьqtь. Ol, алтын aqac өsken vaqcanьп ainalasьна vjkk qavьrqa qalar qorçар tastadь. al vaqcanьп kjrer аузына saqь etjр drakonьп qauьp-qaterden saqtaqьc ottь çalьпн qoidь. Atь-las өз aimaqьна vөten çerdjн adamdarьп өtkjzvedj, — vūlarmen qavattasьp, Levstjн valasь da өtjр kete me деп qaujpsjндj ol. Mjне

ÇEKE ÇASALYNATYN GIMNASTIKALAR

Jscj ala kölenke tartqan awaqtyn tar wölmesj. Qalanyn dawroqadaq kjkene tereze, çana syqyr kele çatqan kyn säulesjn wöme jcjne tysjgjsj kelmeidj. Tar aua, blas eden, sasby ijs adamdy tüncyqyqandai.

Mjne patca çendetterjnyn osyndai wjr kjsjlk tas qarasynda 1905 çyb som denelj wjr adam otyrby.

Kyn saıyn taqerten awaqt kyzet-cjsj keljr, esjk saılaıynan tar qarasynda jcjne uıjle qaraucy edj. Ol, ynetmj awaqt xalatyn qılyp tastap, kystj wılcıq ettj wjekterjn wjr çazyr, wjr ijr, wolat pruçına sekjldj wjr tartılyp, wjr sozılyp gimnastika çasap çatqan tıttıyn çandy körucj edj. İe, tıttıyn yzwei osylai taqerten gimnastika çasap tırucy edj.

Ekj ret patcanynda tas qarasynda, wjr ret katorgadan qasyr qıtyqan soq, əlgj kjsj wylai der çazqan edj:

«Menj açal auzıynan alıy qalqan, qıttıqarqan tek çana temjıdeı çjgermen, qalaida erkjndjkte wılym tıjs degen qortıny, kyreske çan-tanjmen anısaıym, gimnastika sekjldj kerek nırselerge kyn sanap çatıqıym edj».

Soıynan azamat soqısynyn legendarly wıtyr atanqan, wıl kjsjyn esjmj — Grigori İvanowic Katowski edj.

* *

*

Aldaıq maqsatqa tura çetu ycjn adam emjınde çjger, qairat, tozjmdjlk, tawandylyq, qandai jske wılym ikemdjk degenderdjn zor menj wıg ekendjg çonjnde sjzder oilanır kördjnjzder me, osy?

Mündai qasietterge masıqtalu ycjn yzwesten gimnastika, sport çasau, denenj sumen, auamen, kynmen sylyqıtyrı — syndaı öte paidaly.

Çanqııaq tevıdjn, voleıbolda oıpaıdynda onca qınydyq çoq. Olar onca tawandylyq tıjleıdj. Al, çeke gimnastika çasau olardan özgece. Wıl kjsjyn analar sekjldj qızyqıtyrı, özjne tartıy əketpeıdj. Çeke gimnastika çasau ycjn ədeltgejden körj tosekten çartı saqat erte tıru kerek. Demek wıdaıq çalqıılyqı çene wıju çart. Çeke gimnastika çasau qatar, sjzder kyn sanap neler qıyn, kyrdelj çatıqılyq (ıpruçnenıe) əj dırys, əj tez oındaı alatın wılasıydar. Oılaıdarçy, wıl ycjn de quattı çjger, wıjlk ıstamıdylyq kerek emes pe?

Çeke çasalatın gimnastikalardı çatıqılyqı wykjı organizmge wıjdeı qıymet jstelerljkteı, laıby etjıy taıdalınydy. Onıes-çıyrtma mınuıtkı kyn-deljktj çatıqılyq çınaqıyanda çılyna 100—120 saqat wıladı. Ərıne, mündai çılym nıtıçesjz ketpeıdj. Çeke çasatın gimnastika kjsjyn sergektjıgjn, sezjmdjıgjn, çıdarı-çarqıy çyzdjıgjn, könjıındegj çatıqılyq, ər jske ikemdjıgjn artıyadı.

Wıl çonjnde Sovetter Soıızynda marçaly Klıment Efremowic Vorocılov wylai der çazqan wılatın:

«...Qaida qıymet jstese de, nıce çasta wılsa da (meılj çyzde!) əwıy adal, aqıly komandıy, saıası qıymetker, nıcalnık sözsız çana toqtaısyz kyndeljktj fızykalıq trenırovkanı (çatıqılyq) yzwei çasap oıyruqa kjsjılyerj kerek. Mıny kyndeljktj tamaq sekjldj paidaly ekenjn tysjnu kerek».

Balıby çaqta, wılym dıne kyn sanap qataıy əsjr kele çatqan çaqta çeke çasatın gimnastika, ylkenderden körj, wılalardı asa paidaly, öte qaçet nırsıe.

Danıq Qızy Arııamızynda komandıylerjmen wıjge sjzder, wılalardı, Vorocılov çoldastıy aıtqan aqıly wıly-çıtraı oıyndaılyrı kerek. Ər qıısyry: «kyn saıyn ertımen çeke özjn gimnastika çasap oıyruqı ınatam. Wıl menjn qılymnan keletjn js. Son-ıdyqan Klım aıtqandı oıy yzwei çasap oıyramın!» — deulerjnjz kerek.

* *

*

GIMNASTIKA ÇASAUQA ƏZJRLJK

Qısy taı aldy. Əlj qaraıqı. Oıanır ketjnjz. Ekjncj çaqılyqı aııpar, körpenj wısyryqı tamın tarta tysjy, qıttadan ııyqtar ketkınjz keledj.

Tosek ystjnde-aq çalqılyqdan çatıy, qıldarılydy keudenjzge qıılydy. Ala-ıanmen dawroqılyqdan qısy tereı dem alıly. (1-suret). Onan keıjn

1-suret.

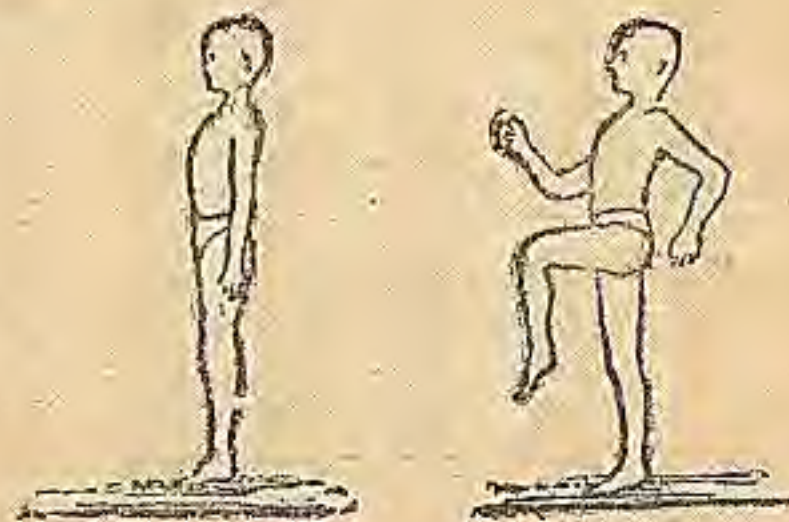
wjekterjnjzı, arasynda aca tosektjı wılyna qaraı sozıy, wısyrydy çatıqı-ıa tıjer, arqılydy ıjnjz. Soıymen

wıjge wııau tereı dem alıly, (2-suret).

2-suret

Osy aıtıqan qozqılystardı ye-tört ret qıttalaıan keıjn ııyly çıdaı asılyp, nedııy serjıy qalasy. Endj tosekten tıy ketınjzge wıladı. Terezenj çeldetkıcjn çalqılyp asıy tastap, çelge qaqızy yejn körpe men prostınalılydy tereze tıttılyna ıjy qıısy.

3—4-suret

WJRJNCJ ÇATıQı

Maqsatı: ııyqtar tıttıy denenj çazıy, çırtıy ne qılym qıyn çatıqılyq çasauqa əzjıleı.

Tıru çaqdaıy: aıaqıly wıstıy alcaı ıstap, əkelıy wıjıııy, keudenj alqa wıre, qıldı tomen çıberjıy, qırsı qarap tyzu tıru.

Oıyndaıly: tızenj çoqıy kötege, qıldı çatıy serıer tıttıy oıynda çıru kerek (4-suret).

5-suret

EKJNCJ ÇATıQı

Maqsatı: arqıy ıjy çatıqıly, keudenj çana arqıy ıjy, çazıy tırtıy ııy artqa qaraı qozqıly wıly-çıy etjı qatıı.

Tıru çaqdaıy: arqıy dawroqı ne çıparqa syıer, eıkeıy maldas qııy oıylydy. Qıldı edenge wı çııy çıberjıy, tereı dem alıny.

Oıyndaıly: denenj aqıly tyzu qılyqı ketjıy, dawroqıly wı syıene, qıldı çelkege aıqılyy ıı-

Vjzdzjn kjtardana

„Körktj vaqsanьn gylderj“

* *
*

Џырда QLKЏS Ortalyq Komitetj-njn Komsomol vaspasь «Körktj vaqsanьn gylderj» attь körkem çinaq vasьpь sьqardь. Bül çinaq Komsomol vaspasьnyь vül uaqьtqa deijngj sьqarьp kelgen kjtartarьnyь jсjnde, özj-njn çasaly çaqьnan çana körkemde-ljр әrlenij çaqьnan, erekce közge ty-serljьk kjtartardьn vjгj.

Çinaqьn taqьda vjр өзgeceljгj — onьn avtorlarь tegjs pionerler, mek-ter oqucьlarь. Qazaqьstannьn vaqьttь valalarь өзderjnjь vül tvorcestvosьn Qazaq SSR XX çьldьq merakesjne tartu ettj. Çinaqta valalarьn өзderj çazqan öleңderj, әngjmelерj çana suretterj var. Ças ülandardьn өrcjgen talantьnyь vül veinesj Qazaqьstan valalarьnyь, vьkьl Sovetter Soiuzьnyь valalarь siaqь, çastayьnan өner-vjlmge ümtьlqan, kelesegj keң valalar ekenjп сьп sipattayьп aйqartar.

Kjtar өз jсjндеgь materialdarьna qaraj çovalanьp, ves völmge völjпgen. Aйqacьq völm qalqtardьn kemenger kösemderj Lenin men Stalin-ge arналqan. Ças avtorlar munda kommunist partiasьn, onьn kösemde-gjп çanьnan artьq syietjndjкterjп, olar-dьn aitqan dana aqьldarьn vülçьtpai orьндar, sanaly өmjrdjп, adamgerc-ljktjп vjк сьпьna. сьqп ucjп kyrese-tjndjкterjп taza çyrekterjпen сьqqan körkem çьrlarьnda aйqьп aitadь.

Oqucь Qürmanqali Uibaev «Өmjrdjп nürь» degen öleңjnde:

«Dьniеge keldj Lenin kyldj әlem,
Qulaqьn ne zitadь? — dep tyrdj әlem.
Adamzat vaqьt ucjп çalyп qoqan,
Kөsemjп, kemengerjп vjldj әlem. — dep çьr-lasa,

«Kjп teң keler Stalinge-kөsemge,
Qalq syigen, tarix syigen cecenge:

Pәlen — sondaj aqьldь edj, dana edj,
Batyр edj, kemenger ed, deseq de!» —

dep çьrlaidь, qalqtardьn kösemjпe qalamьnan esvjр teңeu taва almaqan ças aqьп Eset Әukevaev.

Osь siaqьtь, kjtartьn otan turaly, el qorqau, dostьq turaly völmjnderjnde de çalyndь patriotizm tьb carqtaj köterj-ledj. Otandь syu, qorqau, onьn qa-çьrlь qairatkerlerj voludь varlyq mьn-detterden, myddeler ataulьdan çoqarь qoia vjletjп sovets valalarь өзjnjп çe-ңjпraz qalqьnyь çeңjsterjп, otanьnyь ücь-qьbь çoq vailьqtarьn, onьn aivьn-dь Qьzьl Armiasьn maqtan etedj. Öz-derjnjп çьrlarьnda, suretterjnde qazaq aivьnyь өtkendegj tьrmьsьn көrsetjп, kesegj zar zamannьn veiuaqьnyь kei-vjр köleңkelerjп elestedj.

«Keң vaitaq kelelj çer, kendj өlkem,
Atьrau alavьda çaidьn өrken.
Vaivьnyь vaqa çelpes vaqьt tasqan,
Çerjп vai, өmjrdjп sai, nüsqaң körkem.
Өz eljп, өз otanьm, өзjп syigen,
Analy aq sytjпe өrnjп tigen.
Er tьp, өren tьp, batьp tьp,
El ucjп, otan ucjп çauqa syigen.
En vailьq keuden kerjп, kerbez dala,
Qoivьndь aluan, altьn kengc mala,
Suьn val, сөvjп syigjп, qüt ornaqan
Сьnardaй сьnqa өrlegen körkem qala».

Mjneki, valalar qazaqьn көzjrgj sotsialistjк dalasьn osьlai dep suretter keledj de, onь öle өlgence qorqaudь — qasiettj vorьsьm dep sanaidь:

«Egerde ertengj kьp soqьs volsa,
Maidanqa aivattanьp mende varam.
Asьnyр er qarьn, tьlpar mьnjp
Tovьna qas çauьmьnyь oiran salam.
Qьgmьzь qьzьl tьp Lenin vavam,
Kөterjп çelvjrete qoьma alam.
Sol kezde übь Stalin Kremiden
«Ülanьm, rizamьn!» dep aitar maqan!» —

dep sol otandь kьnj erten qorqauqa attanьnqa өзjр ötrqandьqtarьn zor senjmmen, kьcpen tura aitadь.

Çinaqta vülardan vasqa da, aqьndьq, çazucьlyq qavletterj, fantaziasь әlj de volsa qalptasьp çetpegen valalar ucjп, әjкөrkem, әj өtkjр ütmьdь, tatьmdь «Altai», «Ylva» siaqьtь lirikalьq vjрne-ce öleңder var. Valalarьn tvorcestvolьq vül eңbegjпen:

«Сарсьтър көкке тұлпарып,
Оттө көзj çaltьldar,
Qьльс sudaj sunьldar,
Tevjngjсj sartьldar.
Çelvjrep qьzьl çalaubь,
Esken çeldei aңqьldar», —

qan maidanda çyrgen batьp Saraevtj көresjп.

«Çau dese tьnc çata almai,
Tьp üiqьsь qacqan er.
Voivьn kernep kektj acu,
Tasqьn sudaj tasqan er.
Qivьn-qьstau belesten,
Qisьnyь taubь asqan er.
Azulь Kolcak, Alactьn
Keregesjп sөkken er
Sөgjр ötp etken er. —

Amangeldjп көresjп.

Kjtartьn soңqь völmjндеgь «Çai-qasu» attь әngjmede Ekaterina II njп qazaq dalasьna çasaqan savьnyьna qarьsь tьroqan qalq batьbь Sьgmьnyь erljк kyresj turaly aitьladь. Tьbьqqa qamalьp qasjret cekken qazaq aivьn patcanьn quraldь qaly qoьna qarьsь köterjп, arьstandaj aqьpьp, qalqьn eçelgь çauьna qarьsь carqan batьrdьn qimьbь esvjр totьqsьz samorodьtьq kьc volьp, veldesken aivьstьn qazanьnda aйqьп veinesjnde berjledj.

Qьsqasь, vül kjtar — Qazaqьstan valalarьnyь respublikamьzдың XX çьldьq merakesjne tartqan tvorcestvolьq tьrnaq aldьsь — tysjnjktj, çatьq tьl-men körkem çazьlqan. Otanьmьzдың kelesek aqьn, çazucьsь voluqa çana suret өnerjп meңgeruge talьpucь ülandarьmьzqa көp paida vererljк сь-qarьma ekenj dausьz.

BƏRJ DE BAR

Oi, tamaca, ete qьzьq
Vjzdzjn өlke өзgece.
Tavьladь vәgь daivьn,
Nenj adamzat jzdese.

Tergen әsem өlke gyljп Quanamьn, dalam toьbь.
Vjz otanьnyь vөvegj. Bүira çyndj qozь-laq,
Oqu, өner, eңbek, erljк — Tompaңdaqan toгаivьm men
Bәgь daivьn keregj. Çjvek çaldь qivьnсаq.

Ç. Çoldьbaev (Qьroqьz ауданы, orta mektep).

QARARAİYM NƏRSELƏRDİJ TARİX

Vjz kyp saıbn derljik nese tyrlj nərselərdj kəremjz, onymen vjz paidalanamызda. Vjraq, sjzderdjn varlıqıñız vjrdei osь qararaıym nərselərdj egcei-tegceijn tolyq vjlmeisjzder. Misalь, adam valasьnyñ sjrenkenj alqacqь ret qai uaqьtta paidalana vastaqanь, sapьsqьnyñ qalai paida volqanь taqь vasqa sondailardьñ tarixьñ sjzder vjlesjzder me? Kəvjñjz vjlmeisjzder.

SJRENKE

Sjrenke tjrtj vertjnde qana sьqarьla vastadь. Vjrjñcj sjrenke fabrikasь əzjnñ çuz çьlqaj toloqan merəkəsjn 1933-çьь qana meiramdadь.

Al, vüdan çuz çьl vürьñ adam valasь sjrenkesjz qalai kyp elttj? Sjrenke oğьna olar: volattьñ sьnyqь, saqraq-tas, sjltj-maqta, qu siaqь, zattardь əzderjmen vjrge ala çuretjn. Ottь tütandьru ycjñ, adamnyñ volat-temjr men saqraq-tastь vjrjne vjrjn qaita-qaita üruьna tura keldj. Al, vül, onaj js volmadь. Tek, төrtjñcj nemese vesjñcj ret ürqan-da qana saqraq-tastan ot üsqьny sьqьr, sonsoq sjltj-maqta, qu tütanatyñ.

Osьndaj ədjspen ot tütandьrudьñ qıñdьqьñ, evropalьq saıaxatçьlardьñ əzjnñ ot tütandьru ədjsjn grenlandьq eskimostarqaj yiretrekcj volqanda, olardьñ yirenden vas tartqanьnan-aq aqarugaj voladь.

Eskimostar, qırqaj aqacьñ sьnyqьtarьñ vjrjne vjrjn ьsqьlar ottütandьrudadь əzderjññ ədjsjn evropalьqtardьñ vül ədjsnen əde qaida çaqь, dep sanaqan.

Adam valasь saqraq-tassьz çana sjltj-maqtasьz ot tütandьrudь üzaq uaqьt oilanadь. Kypsaıbn derljktei ot tütandьrudьñ çana tyrlerj sьqaj vastaidь. Münyñ jcjnde kьkjrt qьsqьnyñ tigjzse çanatyñ sjrenke çana vasь sьnydan çasalqan sjrenke voladь, vül sjrenkenj ot aldьru ycjñ, qьsqacpen vasьñ qьsu kerek voladь; aqьrьnda, sьnydan çasalqan tolyp çatqan qıraldar da voladь. Vjraq, vül sjrenkelərdjñ varlıqь da paidalanugaj qolaisьz volьp sьqadь çana qьmbatqaj tьsedj.

Syite-syite adam valasь sjrenkenj fosfordan çasaudь oilar sьqaradь. Fosfordь azdar-qana qьzdьrqanьnyñ əzjnde (60 gradusqaj deijn) çanatyñ voladь. Sjrenkenj çarqaj nemese qonьsqa sьzsa volqanь, lьp etj tütana qoiadь. Sjrenke çasaudь oilar sьqaru ycjñ, fosfordan çaqь material çoq siaqь kərijnedj. Vjraq, vül tjrtj de olaj voludan aulaq edj.

Fosfor əte üly zat çana sjrenke çanьr volqanьnan son vjrazqaj deijn kьkjrttj gazdьñ ijsj sьqьr tütatyñ volqan. Sonymen qatar, sjrenkenjñ fosformen qartaloqan vasь, çaqdan uaqьtta çarьlьr, kьkental vombaqaj üqsar vөлcek-vөлcek volьp çan-çaqqaj üsatьñ volqan.

Tek, vüdan 60 çьl vürьñ qana, eñaqьr-aiaqьnda, „cvedtjkc sjrenke“ paida volqan. Mündaj sjrenkede fosfor çoq. Vül sjrenke qaupsьz çana myldem — üly çoq deuge voladь. Osь sjrenkenj vjz dəl kəzjrgj uaqьttьñ əzjnde de paidalanьp çyrtjz.

Aınanь çasau onca qıbn emes. Sьnyqaj airьqca erjtjgen zat qüıbladь, odan sьnyqaj kymjs çavьsьr qaladь. Təzjmdjrek volu ycjñ, kymjstjñ qatparьnyñ ystjnen voian qüıbladь, sodan keijn qarasañız sjz əz tyrijzdcj kəresjz.

Osьnyñ varlıqь or-onaj-aq çasalatьñ siaqь, vjraq, vüdan 300 çьl vürьñ aınanь çasaudьñ qüriasьñ çürtqaj davьra qьlmaqan. Aına tek vjr qalada qana — Venetsiada qana çasalqan. Venetsia ykmetjññ əmjrj volьnca aına çasaitьñ fabrik alьstaqь aralqaj kəcjrijgen. Sondada aına çasaudьñ sьnyñ vjreuden-vjreu estjv vjljv aloqan.

Fransuz ykmetj əzjnñ Venetsiadaqь elcsj arqь Müranodaqь vjr üsaq səudegerge para verjv, sol çerden төrt əinekcnjñ Pariçqaj qacubьñ üymdastьradь. Vjraq, aına əndjrsjñ üymdastьru төrt adamnyñ qolьnan kelmeidj. Sonymen, üzamai-aq olardьñ sonьnan Pariçqaj taqь da төrt adam qacьv varadь.

1667-çьldьñ ianvarьnda, Fransiaqaj kelgenne vjr çarьm çьldan keijn, eñ çaqь əinekcnj-master kenetten əljv qaladь. Yc aptadan keijn ekjñcj master əledj, vül master aına çasaitьñ sьnyñ daiarlaudь əte çaqь vjlgen.

Masterlardьñ ekeujñ de Venetsia ykmetjññ Pariçda çyrgen agentterj ülar əltjrgen. Dəl sol qarsanda Venetsiadan Fransiaqaj qacqalь çyrgen ekj əinekcnj üstap alьv Venetsiadaqь tyrmege çauьr, əltjrgen.

Degenmen aınanь qalai çasaudьñ qüriasьñ fransuzdar vjljv alatta, aınanь əzderj jstai vastaidь.

259764